

VÄSTGÖTA BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Nr 5

Årgång 64

2009

Foto Lena Asmundsgård

Offerplats Finnestorp

Utgrävningar och teater sidan 6 - 7

Profilen - Einar Ödman

sidan 16

Hänt på bögda... sidan 24

Foto:
Charles
Hammarsten

HKH Kronprinsessan Victoria Västergötlands Hembygdsförbunds beskyddarinna

Innehåll

Några ord från förbundsordföranden.....	3
Tankar i tiden.....	4
Körsköj och smultronställen	5
Offerplats Finnestorp	6
Kulturresevat Vallby Sörgården.....	8
Kållands Hembygdsförening.....	9
Fornlämningar och fornfynd	10
Bok om vaggan.....	11
Hembygdsrörelsen i otakt med tiden.....	12
Helt naturligt - Sveriges vackraste fågelholk	13
Uppskattade vandringar i Vara	14
Profilen - Gunnar Arnborg	16
Norra Björke - en socken med guldkant	18
Flundre Hembygdsförening 80 år	20
Fisklådstillverkning,	22
Hänt på bögda	24
Tomtar på plats i Väddåkraköket	27
Från dröm till fikadags	28
Hembygdsundervisning i mosaik	29
Läsvärt i korthet.....	30
Kalle Watt	32

För redigering/layout svarar Leif Brunnegård, Asklanda Ekehagen, Vårgårda, och tidningen trycks hos Rydins Tryckeri AB, Nossebro.

Utgivningstider är 22-28 febr, 15-21 apr, 24-30 juni, 24-30 aug, 26-30 okt, 24-28 nov.

Senaste manusdag 6 veckor före utgivning.

Hemsida: www.hembygd.se/vastergotland

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.

Medlemstidskrift för

Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 64

Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2009 120:-

Redaktörsgrupp: Roland Antehag, Lilla Mjölsereidsv
9, 466 95 Sollebrunn, tel 0322/402 55,

e-post: roland.antehag@telia.com

Leif Brunnegård, Asklanda Ekehagen, 447 93 Vårgårda,
tel 0322/66 10 26 e-post: vbn.red@tele2.se

Hans Menzing, ansvarig utgivare, Marumstorget 1,
532 32 Skara, tel 0511/12643,

e-post hans.menzing@telia.com

Övriga i redaktionskommittén:

Eva Bergström Hyenstrand, Carl von Linnés väg 2,
Skultorp, 541 55 Skövde, tel 0500 - 43 30 13,

e-post: hyenstrand@hotmail.com

Jan-Olof Berglund, Stora Rör, Nolgården 3,
54015 Våring, tel 0500-441105, 0708-420453,

e-post: j-o.berglund@telia.com

Ann-Britt Boman, Spireavägen 5, 513 35 Fristad

tel 033 - 26 19 21, e-post annbritt.boman@telia.com

Tage Brolin, Bäckaskog, Främmostad, 465 97 Nossebro,
tel 0512/531 50, e-post: tb.bygg-tjanst@telia.com.

Birgit Carlsson, Ljungås, 519 91 Istorp,
tel 070-620 66 66, e-post bisido@hotmail.com

Stig Green, Fjällrosv 1, 516 32 Dalsjöfors,
tel 033 - 10 15 85, e-post: stig.green@bornet.net.

Per-Göran Persson, Östergården 1, 54066 Sjötorp,
tel 0501-50138, 070-7838079.

e-post pellep@telia.com

Förbundsordförande: Eva Bergström Hyenstrand.

Förbunds-kassör: Hugo Isaksson, Ådalavägen 2,

523 92 Timmele. Tel 0321 - 300 01

e-post hugo.isaksson25@hotmail.com .

Kanslist: Eva Mann, Västergötlands Hembygdsförbund,
Box 15, 534 21 Vara, tel 0512-10550 fax 0512-339 42,
bost. 0511-37 03 30,

Bankgiro 378-5383, Plusgiro 8 57 59-9,

Kansliets e-post: vasterg.hembygdsf@telia.com

ISSN 0346-4954

Några ord från förbundsordföranden

Eva Bergström Hyenstrand
Förbundsordförande

Sista veckan i maj nästa år äger Sveriges Hembygdsförbunds riksstämma rum i Skara. Västergötlands Hembygdsförbund står som värd. Stämmans program har mångastående inslag, men mycket, till exempel hembygdsfest, seminarier och utflykter, har värdförbundets särprägel. För vår del är problemet mest att välja bland allt intressant i vårt landskap. Under stämman har VHF:s medlemmar och föreningar stora möjligheter att visa sin kapacitet och att knyta värdefulla kontakter.

På senare tid har klimat- och energidebattens följd trängt sig allt mer på i form av bland annat ansökningar om provborrningstillstånd i Västergötlands platåberg. Vad man söker sägs vara olika mineral. Det råder dock inget tvivel om att målet är att finna bästa förutsättningar för storskalig utvinning av uran, som ju finns i bergens alunskiffer. En sådan utvinning, troligen i dagbrott, kommer enligt stor sakkunskap att leda till enorm förstörelse av centrala Västergötlands kultur- och naturlandskap, därtill kommer föroreningar av det vatten som i källsprång, bäckar och floder rinner ut från platåbergen. VHF driver som bekant frågan att få området förklarad som världsarv. På flera sätt framstår det som självklart att förbundet kraftfullt och tillsammans med andra organisationer skall agera mot den miljöförstörelse som planerad uranutvinning leder till.

I det förslag till nya stadgar som presenterades vid årets stämma i Borås sägs att VHF:s uppgifter är att bevara, dokumentera, utforska och sprida kunskap om landskapets natur och kultur. Bevarat och dokumenterat har föreningarna framgångsrikt gjort sedan de bildades,

flertalet för 50-60 år sedan. Då föll det sig naturligt att ta tillvara det föregående jordbrukssamhällets föremål och kunskap, som då fanns kvar eller rymdes i mannaminne. På samma sätt skulle väl en hembygdsförening, bildad i dag, se tillbaka på 1950-60-talens industrisamhälle, jordbruksnedläggelser och TV. Det kan bli så att den i denna bildade hembygdsföreningen aktiverar arbetet med flera generationer gammalt kulturarv, men bortser från

Det gäller alltså verkligen att hålla i hatten och hänga med i alla svängar.

dagens. Vårt eget informationssamhälle ger tidigare oanade möjligheter till forskning och kunskapsspridning. Det gäller alltså verkligen att hålla i hatten och hänga med i alla svängar. Hembygdsarbete bygger mycket på nostalgi, men detta upplevs olika av människor. Det är därför nödvändigt

att leva med tidens gång, att se hur förhållanden ändras och att inse att varje tid har sitt eget värde.

Ordförandekonferenserna i vecka 44 (i Rångedala och Odensåker) kommer att ägnas frågor, antydda ovan. Vi kommer knappast att lösa några problem då, tiden är för knapp. Däremot vore det värdefullt att få respons på en tanke om en serie av diskussionstillfällen på olika håll i Västergötland, där mål, nya eller gamla, för hembygdsarbetet kan ventileras och preciseras. Hur vill man att hembygdsarbetet skall uppfattas och motiveras i dag och i morgon? Skall den enskilda hembygdsföreningens roll vara att spegla närmiljön eller bör den vara en aktiv kraft i dagens samhälle?

Många har tankar kring sådana frågor!

Eva Bergström Hyenstrand

Tankar i tiden ...

Efter en dag fylld av olika uppgifter blir kvällen inte styrd av klocka eller almanacka. Den som bestämmer då blir oftast John Blund. Att sitta med datorn i knäet och samtidigt slötitta på televisionsapparaten går alldeles utmärkt. Dessa två är uppfinningar som tagits i bruk sedan jag föddes, men de var under utveckling då Pippi Långstrump och jag såg dagens ljus. Min bekantskap med Pippi skedde när jag lärde mej läsa. Det var spännande, för en liten flicka från landsbygden, att få göra hennes sällskap. Lika fantastiskt är det idag att via TV-n, i samtid, kunna delta i händelser runt om i världen. Men datorn, är den tekniska uppfinning, som kan användas för att bevara kunskap om hembygd, berättelser och släkten, in i IT-samhället.

Jag brukar ibland, på skämt, säga att jag bor i ett museum. Det är naturligtvis inte sant men jag bor på den gård som min farfar flyttade till när han och farmor gifte sig 1894 med allt vad det innebär av generationers kvarlämnade föremål. Anledningen till att han kom hit berodde troligen på den sjösänkning som gjordes under andra hälften av 1800-talet, som för övrigt min farmors farmors far hade varit med och tagit initiativet till (uppgiften har jag funnit i gamla sockenprotokoll). Många gårdar bytte ägare då kostnaderna för sänkning av sjön Weselången blev för övermäktiga. Idag rensas Viskan igen till den nivå som den nu mer än hundra år gamla vattendomen ger rätt till.

Med åren går tankarna allt oftare till de människor som bodde och levde runt omkring i torp och stugor. En del byggnader finns kvar, andra har tidens tand förintat. Om de människor som levde där, idag kan ana mina tankar tror jag att de gläds över att deras liv och verk, finns kvar i tanken. Många av de kvinnor jag tänker tillbaka på var verksamma som väverskor. De vävde inte alltid, som kvinnorna tidigare gjort under århundraden, men där fanns ofta en vävstol igång. Min vävstol står i hembygdsföreningens vävlokal i Klockaregården, Horred. Där bevaras idag bygdens tradition. Vävstolar och lokal hyrs ut till Studieförbundet, Sjuhärad som bedriver kurser i handvävning.

På vår vind fanns förr en gammal spinnrock, som jag inte fick röra, men så roligt det var att sätta full fart på hjulet och sedan trampa så att spinnrocken dansade över de ojämna golvbräderna. Den står nu ganska oanvänd

Birgit Carlsson, ordförande i Horreds hembygdsförening som i hembygdsgården först och främst samlar föremål från bygdens tre huvudnäringar, jordbruk, textil och snickeri.

Jag är övertygad om att när de yngre finner sina rötter i den digitala världen stärks banden med de ryggåsstugor, graveträskor och kopparbunkar som hembygdsrörelsen under decennier bevarat åt dem.

bredvid en gammal skänk som förr fanns i vårt kök. På skänken stod vår första radioapparat från 1920-talet. Bredvid apparaten hade kattan sin korg. Där trivdes hon bra för radiatorörens värme så gott ifrån sig. Kattan Pia kom till oss, forslad på cykel i en handväska, sedan vi varit tvungna att avliva våra kära huskatter i samband med mul- och klövsjukan. Just nu när jag skriver detta värmer datorn i mitt knä och vi väntar på den kommande svininfluensan.

Appropå min dator. I den försöker jag tillsammans med vännerna i hembygdsföreningen att stoppa in så många platser och människor vi kan och hinner. Jag vill gärna passa på att slå ett slag för möjligheterna som vi har fått att göra detta genom Bygdeband. Detta är något jag verkligen tror på. Mina tankar är att just vi, som är tillräckligt gamla för att minnas människor som var födda på 1800-talet och tillräckligt unga för att kunna använda en dator som skrivmaskin, är den länk i kedjan som binder samman bondesamhället med IT-samhället. Jag är övertygad om att när de yngre finner sina rötter i den digitala världen stärks banden med de ryggåsstugor, graveträskor och kopparbunkar som hembygdsrörelsen under decennier bevarat åt dem.

Birgit Carlsson

Körskôj och smultronställen på Essungaträffen

Sångarglädje från Vedum. Anna-Lena Andersson och hennes kör spred glädje på Västgöträffen.

Musikanterna Margareta Särevik Claes Larsson är viktiga medlemmar i Essunga folkdanslag.

Mellan 350 och 400 personer kom till årets Västgöträff i Essunga första söndagen i augusti. Det blev ett heldagsprogram som krävde både lunch och kaffeservering men som den lokala hembygdsföreningen klarade av med glans. Redan på förmiddagen var det utställning av bilar och motorcyklar av veteranmodell. På Stommen hade Arne Wahlqvist från Tiveden konstvernissage och där serverades också lunchen. I ett uthus har man numera inrett en historisk filial av Sylvis affär och där kunde man nu köpa karamellstrutar.

I hembygdsparken stod en mindre samling veterantraktorer uppställda och i skolmuseet hade förra essungaflickan Sara Gunnarsson, Lidköping, fotoutställning, framför allt brudpar och barnporträtt. Utanför undertält hade essungaföreningens inegen utställning vilken man i år hade kallat Undanstoppat som handlade om tobak – rökippor och askfat.

Traditionsenlig musikgudstjänst hölls i kyrkan där Bengt Olov Bengtsson predikade och den populära kören Körskôj, 25 personer – manstarka - fast den i huvudsak bestod av kvinnor under ledning av Anna-Lena Andersson. Dessa återkom senare efter kyrkkaffet i hembygdsparken. Där hade dess förinnan traditionsenligt Essunga folkdanslag haft sin uppvisning. Årets Västgöträff avslutades sedan, som traditionen bjuder, med ett kåseri. I år av västgötaguiden Uno Bohman, Skara, som talade om sina smultronställen i gamla Skaraborg. Medarrangörer var, också som vanligt, Västergötlands hembygdsförbund och Studieförbundet.

Ingemar Lundgren

Uno Boman fängslade sin åhörare när han berättade om sina smultronställen i Skaraborg.

Karameller i strut fanns det i Sylvis affär förr i tiden, nu finns de att köpa i Sylvis museum.

Offerplats Finnestorp

teaterföreställningar ger liv åt utgrävningarna

Du har tidigare kunnat läsa i Västgötabygden om vad som varit på gång i gränstrakterna mellan Larv och Trävattna ut med ån Lidan under sommaren. Anledningen till vår uppmärksamhet är, att det pågår arkeologiska utgrävningar i området. Tack vare att det finns eldsjälar i bygden har det blivit festligt kring arkeologerna, vilket kanske inte är så vanligt.

Många ställer upp

Finnestorps vänner skulle man kunna kalla hela den organisation som gör ett jättejobb för oss besökare, men det finns en speciell förening som heter just Finnestorps Vänner med över 100 medlemmar som jobbar helt ideellt och bland annat organiserar de amatörer som deltar i utgrävningarna. Så finns det en Ekonomisk förening som har hand om pengarna för det som inte rör själva utgrävningarna. En stiftelse ansvarar för forskningsmedlen. Så jobbar man tillsammans med Trevattna Hembygdsförening, Valeberg-Rydshembygdsförening, Larvs Röda Korskrets, Larvs LRF-avdelning och ScenVara, en förening för glada amatörskådespelare. Tillsammans har de åstadkommit en kulturhistorisk festplats.

Rune Torstensson hade mycket intressant och berättade på väg mot utgrävningarna.

Guidad tur

Vilade att inleda vårt besök i Finnestorp med att under Rune Torstenssons ledning gå en guidad tur som förde oss tillbaka cirka 1500 år i tiden till den epok som kallas Folkvandringstiden, cirka 350 – 550 e Kr. Utmed stigen som förde oss från parkeringen till utgrävningsplatsen fanns det skärmar som berättade. Naturligtvis kan man idka självstudier, men att ha en kunnig berättare vid sidan av tavlan gav så mycket mer.

Vi fick en liten beskrivning på hur järnåldersbyn

förmodligen såg ut. Vad visste byinnevånarna om sin omvärld? Byn och grannbyn kände man till, men bortom Trevattna och Längjum?

I byn hade vi nog stora starka förfäder som ibland kunde dra iväg till Romarriket eller rent av till kejsaren i Konstantinopel och bli legosoldater. Det tjänade pengar och fick kanske också ut sin lön i guld.

När de kom hem berättade de säkert vad de hade sett. Hus som var flera våningar höga, omgator som var stenbelagda och om vattnet som rann i rör.

Bland dessa återvändande krigare kunde det naturligtvis hända att krigslustan kom tillbaka och då kunde man komma i strid med grannbyn.

Tacksamma krigare

När man varit framgångsrik på slagfältet skulle man naturligtvis tacka gudarna som varit hjälpsamma. För detta hade man särskilda offerplatser och en sådan tror man att Offerplats Finnestorp var i gränstrakterna mellan Laske och Vilske härader.

Forskarna tror att en del av det guld som krigarna hade med sig hem bearbetades här hemma, kanske av duktiga hantverkare som följde med krigarna hem.

Det germanska området norr om romarriket omfattade en mängd olika stammar som Franker, Burgunder, Langobarder och Goter. Under folkvandringstiden trängde härar på från olika håll och drabbade samman i Europa. Det kom ryttarfolk ända från Persien i slutet av 200-talet och under senare delen av 300-talet kom hunnerna, med den fruktade kungen Attila, med sitt ursprung långt borta i norra Asien.

Frankerkung

Frankerna hade en kung som hette Childerik som dog 481, graven hittades i Belgien 1653. I graven återfanns också Childeriks signetring, en sorts klackring, vilken visade att det var Childeriks grav man funnit.

De romerska historieskrivarna som levde några hundra år tidigare beskrev en offerplats i våldsamma ordalag om hur våra förfäder offrade. Detta trodde man var skrönor, men i andra halvan av 1800-talet började man hitta föremål ibland annat danska och sydsvenska våtmarker och då stämde de gamla beskrivningarna.

Vägbygge

Offerplats Finnestorp upptäcktes när man byggde vägen mellan Trevattna och Larv vid förra sekelskiftet. Vid arbetet med bron över Katebrobäcken hittade man ett svärd och några ben som man trodde tillhört människor.

Alfred Haglund som ledde vägarbetet frågade byborna om de sett några svärd här tidigare. Det hade de, för dansken var här 1611 och bränd ned gården Hendene-storp i Trevattna alldeles invid offerplatsen.

Alfred Haglund skickade in fynden till Historiska Museet i Stockholm och fick besked om att fynden var från betydligt äldre tider.

Det enda funnaget dignaguld föremålet är en ringsom Rune Torstenson kallar tumring. Han har sett ringen på en bild från ett gravfynd i Bohuslän och då satten sådan ring på en tumme. Men "de lärde" är inte helt övertygade utan det kan vara en vanlig fingerring.

Fynden

Fynden på Offerplats Finnestorp delar Rune Torstenson in i tre grupper, hästens utrustning, krigarens utrustning och anläggningar – här eldstäder. Är Du intresserad av att läsa om fynden man gjort kan Du gå in på www.finnestorp.se.

Har Du inte tillgång till Internet, skriv en rad till Finnestorps Vänner.

Arkeologernas arbetsplats

Avslutningsvis fick vi en liten beskrivning hur det går till vid en utgrävning. Först tar man grävmaskinen till hjälp att drar av grässvålen. Sedan gör man en okulär besiktning. Nästasteg är att man söker med metalldetektor ner till 2-3 decimeters djup. Hittar man något markerar man fyndplatsen med en pinne. Sedan börjar det traditionella grävandet. Med hjälp av en liten slev drar man till sig skikt för skikt. Man lägger massan i en hink. När hinken är full tömmer man den på en uppsamlingsplats. Var fjärde eller femte hink sållar eller vattensållar man. Metalldetektorn hittar metall men inte keramik eller trä. Ofta är bitarna mycket små.

Den vanlige arkeologen som jobbar vid ett vägbygge hittar kanske lite keramikbitar han hittar inget praktfullt. I Finnestorp är det tvärtom.

Olika miljöer

Gräver arkeologen i stadsmiljö kan det finnas flera meter djupa kulturlager och man kan följa historien. Det är annorlunda här. Lidan och Katebrobäcken står för sediment som fylls på lite grann från någon centimeter till högst ett par meter.

1904 kom de första arkeologerna hit. Kandidaterna Otto Frödin och Gustaf Hallström var på "turné". Anledningen till besöket var de fynd man hade gjort vid vägbygget. Att fynden var anmärkningsvärda förstår man av att de finns omnämnda i den tyska tidskriften Zeitschrift für Ethnologie redan samma år.

Men våra svenska arkeologer glömde av Finnestorp under 1900-talet. De har dykt upp någon gång när fynd vid vägarbeten pockat på uppmärksamhet. Bland arkeologer som grävt vid olika tillfällen under senare delen av 1900-talet kan nämnas Ulf Erik Hagberg, Eva

Bergström Hyenstrand och Ulf Viking. Idag leds forskningsutgrävningarna av arkeologen Bengt Nordqvist som är knuten till Riksantikvarieämbetet i Mölndal.

Det berättas att när Folke Olsson, som ägde marken, harvade sina åkrar kunde det vara alldeles vitt på marken av hästtänders som hansamlade uppkassavis. Han hittade också en och annan pryl som han levererade till Skara Museum. Efter sådana leveranser fick man ofta besök i Finnestorp från museet i Skara.

Lars Hasselberg, känd fotograf, tidigare verksam på Skara Museum, är här var och varannan dag och dokumenterar med sin kamera.

Överfall. Det var inte ovanligt att byn utsattes för överfall så var man inte på sin vakt kunde det gå illa.

Teater

En stund senare var det dags för teater. I samlad trupp gick vi från entrén ner till scenen vid Lidans strand. På vägen ner blev vi nästan överfallna av rövare till häst. Anders Nilsson från Kvänum har skrivit manus och Johan Rundkvist har regisserat alla de glada amatörskådespelarna, de flesta från trakterna kring Lidan i åldrarna 5 – 83 år. Spelet förflyttade oss cirka 1500 år tillbaka i tiden och skådespelarna är härliga. Två akter på cirka en timma vardera var fängslande och Finnestorps grytan som serverades i pausen var tillagad på närproducerade produkter. Larvs Röda Korskrets skötte serveringen och fick in pengar till sitt arbete. Man åt på samma sätt som man gjorde på 400-talet. Utan gaffel och kniv, så man blev lite kladdig om fingrarna. En sked i fickan hade inte vart dumt

Sammanfattningsvis blir omdömet en härlig festkväll i glada människors lag.

Spännande gäster. Byfogden Frode och hans bybor lyssnar spånt på vandringsmännen Brandulf och Lellens märkliga berättelser.

Leif Brunnegård

Västgötabygden 5:09

Kulturresevatet Vallby Sörgården

Skaraborg har fått sitt första kulturresevat. Den 3 december 2008 beslutade länsstyrelsen om bildandet av Kulturresevatet Vallby Sörgården. I kulturresevatet ingår hela fastigheten Vallby 2:36 som ägs gemensamt av Tidanbygden och Wäring-Locketorps hembygdsföreningar samt delar av fastigheten Vallby 1:42 som ägs av Per Gustafson. Kulturresevatets totala areal är cirka 26 hektar. Samtliga byggnader utom sommarfähuset ligger på den fastighet som ägs av hembygdsföreningarna. Av praktiska skäl har hembygdsföreningarna bildat en särskild förening, Föreningen Vallby Sörgården, som svarar för skötseln av resevatet.

Foto Västergötlands museum

I Västra Götaland finns ytterligare tre stycken kulturresevat, Gunnebo slott i Mölndals kommun, Åsnebyn i Mellerudskommunsamtdetkommunalakulturresevatet Ramsholmens odlingslandskap i Marks kommun. I hela Sverige finns i nuläget cirka 30 stycken kulturresevat.

Syftet med kulturresevatet är enligt länsstyrelsens beslut:

- * att bevara ett värdefullt, kulturpräglad, västgötskt slättlandskap som utgörs av en ovanligt komplett och välbehållen bondgård med ett odlingslandskap präglad av 1850-talets laga skifte.

- * att förmedla en förståelse för gårdens utveckling i ett historiskt sammanhang.

- * att bruka gården på det sätt som var traditionellt i trakten undertidigt 1900-tal och därigenom ge möjlighet till pedagogisk verksamhet.

Vallby 2:36 har varit i samma släkts ägo i vart fall sedan slutet av 1700-talet. Den sista ägaren i denna släkt, Tyra Johansson, avled 1996 utan annan arvinge än allmänna arvsfonden. En försäljning av fastigheten med såväl yttre som inre lösöre planerades. Efter ingripande av hembygdsvänner, som väl kände till gårdens höga kulturhistoriska värde, beslutade arvsfonden att avstå sitt arv av fastigheten till förmån för hembygdsföreningarna. Dock behöll arvsfonden jordbruks- och skogsmarken. Då

Landshövding Lars Bäckström fastslog "treenigheten" mellan Hembygdsföreningarna Wäring-Locketorp, Tidanbygden och den nya föreningen för kulturresevatet, Föreningen Vallby-Sörgården. Göran Lundh, föreningens ordförande assisterar med stabilt handgrepp.

avstyckningens skulle genomföras upptäckte lantmätaren att den planerade gränsen skulle gå i närheten av gårds-smedjan som var byggd i en järnåldersgrav vilket inte var tillåtet. Länsstyrelsen kontaktades och kulturmiljö-enheten blev uppmärksam på gårdens högavärden. Detta

resulterade i att länsstyrelsen gav hembygdsföreningarna 350 000 kr så att de kunde köpa jordbruksmarken av arvsfonden. Hademan inte på 1800-talet byggt smedjan i en grav så hade nog inte gården varit intakt idag!

Vallby Sörgården är idag en ovanligt välbevarad 1800-talsgård med historiska rötter som går långt tillbaka i tiden. Samtliga byggnader är uppförda under 1800-talet, dock har den så kallade undantagsstugan flyttats till nuvarande plats under 1930-talet. Åkermarken är otäckdikad och det finns drygt 2.000 meter öppna diken på de cirka 14 hektaren åkermark. Jordbruket ska brukas med ett sjuårigt cirkulationsbruk med vall i tre år som sedan bryts på hösten och följs av två år med vårsäd, ett år träda med sådd av höstvetete eller höstråg och därefter insådd med vall på våren. Konstgödsel och besprutningsmedel ska inte användas. Den del av fastigheten Vallby 1:42, som i huvudsak är betesmark, kompletterar reservatet på ett bra sätt.

Byggnaderna har i princip inte förändrats sedan de första årtiondena på 1900-talet, då viss renovering genomförts efter det att Tyra Johanssons föräldrar blivit ägare till gården. Även allt inre och yttre lösöre finns bevarat.

Kulturreseptatet invigdes den 7 juni 2009 av landshövding Lars Bäckström med stort deltagande. På programmet stod plöjning med oxar, stenmursbygge, kardning, bandvävning, smörkärning med mera

I kulturreseptatet finns en vandrings slinga. När man går slingan kan man se spår från olika tidsperioder i landskapet, såsom stenmurar, öppna tegdiken, förhistoriska gravfält och en runsten. För en mer fullständig visning av kulturreseptatet får man vända sig till någon i Föreningen Vallby Sörgården.

Text Gunnar Astin
Foto Ulla Berglund

Kållandsö Hembygds- och Fornminnesförening

Hembygdsföreningen på Kållandsö kan i år fira att föreningen funnits i 90 år. Upprinnelsen till föreningens bildande var när några hembygdsvänner beslutade sig för att bevara det gamla torpet Katrinelund som hembygdsstuga. Stugan som stod nere i Spiken var öde och på väg att förfalla. Den plockades ner och flyttades till en tomt i Otterstadbyn. Detta arbete var klart i slutet av september 1919 och den 2 november 1919 var det dags för det första ordinarie årsmötet.

Under årens lopp har sedan tomten friköpts och kompletterats med flera gamla byggnaders såsom väderkvarn, ladugård, vasskrake och förrådshus. Dessutom finns ett nytimrat "undantag" och en större förrådsbyggnad för föreningens samlingar. Just nu planeras det för att ett nytt båtskjul skall byggas till den notbåt som föreningen nyligen fick. Förhoppningsvis kan det invigas i samband med 90-årsjubileets som kommer att hållas den 17 oktober i år.

Då kommer även en hembygdsbok om Kållandsö att finnas klar för försäljning. Det är en bok som varit på gång under mer än 50 år. Redan 1948 i samband med sin 60-årsdag skänkte disponent Erik Danielsson, Senäte, 1000 kronor som ett bidrag till kostnaderna för en hembygdsbok. Även kommunen lämnade ett bidrag. Arbetet påbörjades med rann ut i sanden.

Det var inte förrän in på 2000-talet som idén återigen kom upp och en grupp bildades för att samla uppgifter till boken. Efter många, trevliga sammankomster är nu

Bokgruppen. Från vänster Lennart Berggren, Gun Jansson, Raymond Andersson, Sigrig Andersson, Sören Jason, Ingrid Johnsson, Valter Andersson, Ing-Britt Johansson, Folke Ekesbo och Sven Storm.

resultatet äntligen klart. En stor hjälp i detta arbete har varit de nerteckningar som Johannes Andersson i Värnamo gjorde för Nordiska museets räkning på 1920-30 talet, Anna Lundqvist i Höjdens artiklar om gamla tider på Kållandsö och Simon Granats forskningsarbete om Kållandsö och Kållandsöborna. Resultatet blev en bok på över 500 sidor och med titeln "Kållandsö i gången tid".

Text Ingrid Johnsson
Foto Gitte Häggander Ekesbo

Fornlämningar och fornfynd länkar till människor i äldre tid

Före oss har människor i minst tiotusen år hållit till i det som nu är Sverige. Landyta, klimat, växtlighet och djurvärld har hela tiden förändrats, liksom människornas förhållande till omgivningen och sätt att använda den. De tidiga jägarnas rörliga liv har lämnat få spår. De förhistoriska odlarnas och boskapsskötarnas mer bofasta liv är lättare att spåra, genom till exempel röjningsrösen, kanske revirmarkerande gravar eller spår av hus för både folk och få. Hur tamdjur och odling påverkade naturlig växtlighet kan spåras i de pollenskikt som under flera tusen år avsatts i mossar och andra våtmarker.

Vårt land har haft lyckan att slippa det mesta av de stora krig och förödelse som tid efter annan drabbat många delar av övriga Europa. Därför har de fasta fornlämningarna i vårt land bevarats i nästan unikt hög grad. Sedan 1600-talet har staten genom förordningar och lagar sett till att de beskrivits, registrerats och skyddats. Nu gällande lag är Lag om kulturminnen m.m. (Svensk författningssamling 1988:950)

I slutet av 1930-talet började Riksantikvarieämbetets systematiska registrering av fornlämningar för Ekonomiska kartan. I flera omgångar har inventeringarna fortsatt, socken för socken, kartblad för kartblad. Fornlämningsregistret finns numera också tillgängligt på Internet (www.raa.se).

Man har beräknat att i landskapet Västergötland finns cirka 32 000 synliga fornlämningar, fördelade på minst 10 000 lokaler. Genom inventeringarna har det blivit möjligt att överblicka fornlämningsbeståndet i hela vårt land, att se regionala skillnader till exempel i gravseder eller betydelsen av särskilda verksamheter, bland annat tillverkning av järn. Här finns outtömliga forskningsmöjligheter för alla intresserade. Enbart i den egna socknen kan många spännande upptäckter göras.

Vad menas då med fornlämning? Lagen uttrycker det mycket enkelt: "...lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna". Därutöver kan man ge exempel: gravar, rester efter boplatser eller

arbetsplatser, borgruiner eller gamla färdvägar. Till fast fornlämning hör ett så stort område som behövs för att framhålla lämningens art och betydelse. Fornlämningen och dess fornlämningsområde är alltså skyddad och där får man inte på eget bevåg gräva, förändra eller kanske plantera skog. Den synliga fornlämningen kan liknas vid "toppen på ett isberg". Det visar sig, gång efter annan, att kring den kan finnas ytterligare fornlämningar, dolda under markytan. Det kan vara till exempel gravar

utansynlig markering eller mörkfärgningar i jorden där stolpartillnuförsvunna trähus har stått.

En känd fornlämning kan man få ta bort, men först efter länsstyrelsens tillstånd och genom professionell undersökning med påföljande rapportskrivning. Den som ansöker om borttagande får själv betala vad det kostar, antingen det är privatperson, stort byggföretag eller kommun. Lagen kansynas hård

för den enskilde, men man har faktiskt skyldighet att genom fornlämningsregister och Ekonomiska kartan ta reda på om ens mark "belastas" av fornlämning. Det kan tilläggas att inför ansökan om bygglov skall kommunen informera om fornlämning är känd inom området.

Många lämningar från äldre tids människor finns, som ännu är okända eller enbart anade. Entidigare okänd fornlämning som kommer i dagen till exempel vid grustäkt, plöjning eller vägbyggnad skall, sedan pågående arbete avstannats, omedelbart anmälas till länsstyrelse eller museum. För de extra kostnader som kan uppstå kan exploatören få ersättning. Ett exempel på "anad" eller förmodad fornlämning kan vara ett markområde där man hittar bitar av tillslagen flinta eller kvarts. Det kan då vara en stenåldersboplats.

Det är lättare att hitta fasta fornlämningar i öppet jordbrukslandskap än i skog. Vi glömmer ofta att dagens skogar ofta är planterade i ganska sentid. Genom de stora stormarnas vindfällen har mängder av tidigare okända fornlämningar kommit i dagen, till exempel gamla röjningsrösen eller slaggarvarp. Dagens skogsmaskiner kangå hårt åt fasta fornlämningar, som kan vara mycket svåra

att se i terrängen, även om de är registrerade. Även om skogens fornlämningar dragit till sig stor uppmärksamhet på senare år får fornlämningar i öppet landskap inte nedprioriteras till förmån för lämningarna i skogen.

Vården av fasta fornlämningar kan vara ett besvärligt kapitel. I lagen står så pampigt: "Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvar för detta skall delas av alla." Den enskilde markägaren har alltså inte större skyldighet än alla andra att vårda fornlämningsområden på hans mark. Många markägare känner ändå ett särskilt ansvar och vill kanske gärna röja ett av sly övervuxet gravfält. Det bör i så fall göras i samråd med länsstyrelsen som har huvudansvaret för fornminnesvården.

Vad menas med fornfynd? Det är föremål som saknar ägare när de hittas och som påträffas i eller vid fast fornlämning och har samband med denna. Sådana fynd skall genom så kallad hembudsplikt erbjudas staten till inlösen. Föremål, påträffade på annat sätt och som är utan ägare, räknas som fornfynd om de är minst hundra

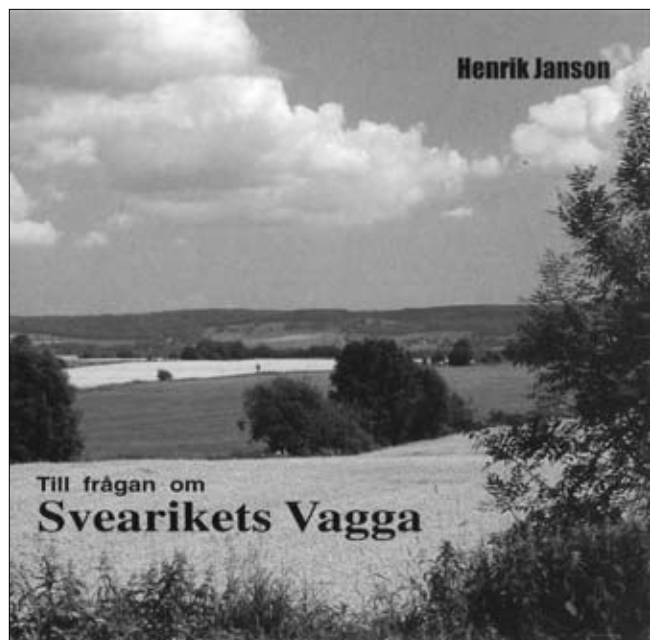
år gamla. Dessa skall erbjudas staten till inlösen, men kan sedan tillfalla upphittaren. Fornfynd som består helt eller delvis av guld, silver eller koppar skall erbjudas staten.

Fornfynd, antingen de hittats vid arkeologisk undersökning eller på annat sätt, blir centralt registrerade på Statens historiska museum i Stockholm. Publikationen "Tillväxten" redovisar vad som registrerats år för år. "Tillväxten" finns, liksom fornlämningsregistret, numera på Internet (www.historiska.se). Den vägen kan man alltså lätt självt ta reda på både fornminnen och fornfynd i exempelvis sin egen socken.

Både fornlämningar och fornfynd är ett slags originaldokument, som inte återskapas. De berättar på sitt sätt om förhållanden och människor. Om det är våra egna förfäder som skapat och använt dem kan inte alltid så säkert sägas. Men ändå – de är verkligen länkar till det förflutna.

Text Eva Bergström Hyenstrand
Foto Hans Menzing

Bok om Vaggan är ännu aktuell

I början av 1980-talet delades Sverige i två läger av något annars så föga engagerande som vår tidiga historia. Dag Stålsjös TV-serie Svearikets vagga – en historia i gungning älskades av många, men fördömdes av andra. Inte minst av historikerna. Det blev stor uppståndelse, och ibland rätt hårda ord. Från båda sidor.

Där gjorde Västergötlands hembygdsförbund med

dåvarande ordföranden Bengt Lindborg en verklig insats. Han fick historikern Henrik Janson att skriva boken Till frågan om Svearikets Vagga, där han lyckades balansera mellandestridande åsikterna. På drygt 140 sidor lyckades den med konststycket att förklara vad man egentligen stred om, samtidigt som han gav en tydlig avbildning av spelet mellan olika krafter som långsamt ledde till ett svenskt rike. En förträfflig bok utan debatternas alla överord.

Det märkliga är att den är minst lika angelägen idag, 20 år senare, med tanke på att intresset för och forskningen kring vår tidiga historia ökat dramatiskt.

Hembygdsförbundet har ännu ett antal böcker kvar som kan köpas till rena reapriset, 100 kronor. Boken beställes hos Eva Mann på vårt kansli i Vara, telefon 0512 10550, säkrast på torsdagar.

Unik Mariestadsstaty

En unikabox med mat och annat nyttigt hörde till utrustningen förr när arbetarna begav sig till jobbet. Unikantillverkades i Mariestad och på industrimuseet där kan man se unikor i alla de format, men nu finns lådan också på stan. Wanja Håkansson har gjort en staty för Gamla torget över Bruksarbetaren, och denne arbetare har förstås en unikabox på pakethållaren.

Hembygdsrörelsen i otakt med tiden?

Hembygdsrörelsen har en stark organisation och mångamedlemmarmedstor kompetens. Många föreningar har ett bra samarbete med allmänhet och skolor och för ut information om bygden, i vart fall för tiden fram till 50-talet. Men samtidigt är vi anonyma, har tontstämpel och knätofsar, och syns aldrig i de aktuella debatterna.

Detta är en hård sammanfattning av de synpunkter som fördes fram i en enkät bland deltagarna i ett Framtidsseminarium i samband med Riksstämman i Lund. Om synpunkterna är representativa för rörelsen i stort är ju omöjligt att säga, men det är illavarslande att så många aktiva inom hembygdsrörelsen har så många kritiska funderingar kring den ideella folkrörelse som de lägger ned så mycken tid på.

Få gör allt

Många invändningar gäller nog alla folkrörelser; vi har svårt att fånga nya, yngre medlemmar. Det är trots de många medlemmarna en liten grupp som gör nästan allt själva, ofta styrelsen. Vi har svårt att utnyttja de nya kommunikationsvägarna via datorn.

Men annat handlar mer om vår bild av hembygden. Ofta verkar vi ägna oss enbart åt hembygden under första halvan av förra århundradet så att unga människor inte känner sig hemma. När vi berättar om

Billingen hotas av uranjakt så kanske kommer fågelbärsblommen att ersättas av stenbrott?

hembygdensåhandlaret nästan alltid enbart om vår egen verksamhet och våra stugor, och det är ju faktiskt inte hembygden.

Är ointresserade?

Vi är dåliga på att utnyttja demångalokalamedierna, som ju oftast är mer än villiga att släppa in oss. Vi klagar på att politikerna ofta är ointresserade av verksamheten, och det stämmer säkert, men hur intresserade är vi av det politiska spelet kring vår hembygd? Om vi tar del

i debatterna när hembygden berörs så tar säkert också politikerna hänsyn till oss. Vi är så många att vi inte kan viftas bort.

Inte minst saknas vi i miljödebatten, påpekas det i enkäten, och miljö är väl en viktigaste hembygdsfrågan idag. Här i Västergötland har vi utöver det världsomfattande klimathotet ett aktuellt och direkt hot mot våra Västgötaberg och vårt grundvatten, som riskerar att skadas av jakten på uran och andra värdefulla metaller. För att inte nämna tystnaden kring de skogar av vindkraftverk som för alltid förändrar vår hembygd.

Sammantaget kan sägas att hembygdsrörelsen har många och stora förtjänster, men att vi ibland är i otakt med tiden och är dåliga på att nå ut till allmänheten i viktiga frågor.

Hans Menzing

Pengar att få

För att intensifiera det skadeförebyggande arbetet har för 2009 avsatts en halv miljon kronor till att ekonomiskt stödja föreningarna att investera i olika skadeförebyggande insatser. Mycket av dessa pengar finns fortfarande kvar att hämta hem för föreningarna. Ta chansen att få ekonomisk hjälp till era skadeförebyggande åtgärder!, uppmanar Hembygdsförsäkringen i Träslövsläge.

Har ni godkända lås så att ni i samband med ett

inbrott inte riskerar att bli utan eller få en nedsättning av försäkringsersättningen? Har ni tillräckligt med brandsläckningsutrustning så att ni uppfyller ett av alla de krav som finns på er som fastighetsägare eller verksamhetsutövare, om att förebygga och begränsa skada genom brand? Listan kan göras lång på effektiva och betydelsefulla skadeförebyggande åtgärders om pengarna kan användas till.

Sveriges vackraste fågelholk

När slaktare Erikssons pojk Axel sände hem bortåt tusentalet afrikanska fåglar som gåva till hemstaden Vänersborg var man ju tvungen att ordna en holk åt dem. Och det blev nog Sveriges vackraste fågelholk. Billig blev den också eftersom en springpojke från stan, som blivit rik på havre, ville ha ett museum för sina exotiska samlingar med mumier och annat spännande. Adolf Andersohn skänkte hemstaden ett vackert vitskimrande museum till fåglar och gravfynd.

Det påstås att när man i dagens Namibia vill ha riktig koll på det rika fågellivet förr så reser man till Vänersborg. Där i glasskåp i det vackra vita museet trängs sydafrikanska fåglar med exotiska namn. För naturkärleken visades förr med gevär, man sköt det vackraste i naturen, stoppade upp det och visade upp det i trofésåp. Och en stor del av fåglarna i Vänersborg har älskats till döds av slaktarns pojk, Axel.

Så säkert har Erikssons spetsklolärka aldrig sjungit över Vänerens stränder, inte heller Erikssons honungsfågel. Men på museet kan man se dem tillsammans med glasögonfåglar och pungmes som fått namn efter en Andersson.

Storviltjägare

Denne Andersson hette förmodligen Charles i förnamn och var anledningen till att Axel Eriksson hamnade i Sydvästafrika. Som barn hade Axel ofta ärenden till den engelske storviltjägaren Llewellyn Lloyd, som bodde i trakten och behövde slaktrest till bland annat sina tama björningar. Charles var denne storviltjägarer son, även om det dröjde innan Lloyd erkände att bland allt vilt han nedlagt befann sig också en piga som födde honom ett antal barn.

När Charles sökte sig till Afrika för att utforska

kontinenten och tjäna pengar så följde Axel med som assistent. Båda var långa tider mycket framgångsrika, de blev rentav hövdingar en tid, men på lång sikt var Eriksson framgångsrikast. Han återvände hem i triumf flera gånger och eftersom han var en skicklig konservator hade han mängder av uppstoppade fåglar att erbjuda hemstaden. Så många att man för skams skull måste ordna en förvaringsplats.

Sjöberg i källaren

Som tur var fanns där en annan äventyrlig Vänersborgspojke, Adolf Andersohn, som gjorde sig massor av pengar på havreaffärer och för dem skaffade sig en massa exotiska föremål, bland annat från gamla Egypten. Dessa ville han visa för allmänheten och

resultatet blev ett museum där även fåglarna fick plats. Där kan man också se massor av svenska fåglar och djur, plus mycket annat intressant. Som ett rum med föremål som tillhört Vänersborgsskalden Birger Sjöberg. Men han är förvisad till källaren, hedersplatsen har de namibiska fåglarna.

Helt naturligt

Fågelfångare.

Axel Eriksson med en fågel i handen finns "uppstoppad" på museet tillsammans med samlaren Adolf Andersohn, och de är lättare att fotografera än fåglarna i sina burar.

Hans Menzing

Uppskattade vandringar i Vara ger kunskap om rikt natur- och kulturarv

De omtyckta natur- och kulturvandringarna i Vara kommun har i år hållits för trettonde året i rad. Som arrangörer till de populära Natur- och kulturvandringarnas tårdeolikahembygds- och intresseföreningarna i ett nära samarbete med de i kommunen verksamma studieförbunden och Bildningsförvaltningen/kultur och fritid i Vara kommun.

Under de tretton åren som Natur- och Kulturvandringarna i kommunen har arrangerats, har det organiserats 73 variationsrika Natur- och Kulturvandringar. I dessa vandringar, har uppskattningsvis mellan 6.000- 7.000 deltagare under årens lopp fått ta del av hembygdens rika natur- och kulturarv.

Första natur- och kulturvandringen 1997
Den första kulturvandringen av sju vandringar gick våren och sommaren 1997 ibland annat i socknarna Hällum, Levene, Norra Vånga, Eling och Ryda/Helås. Responsen från de vetgiriga vandrarna var omedelbart stor, för att inte tala om succéartad.

-Det är otroligt att intresset för natur- och kulturvandringarna är så stort år från år och att intresset för vandringarna bland de yngre har ökat med åren, säger Sefik Ahmetbasic samordnare vid Vara kommun.

Natur- och kulturvandringarna har också blivit ett sätt för nyinflyttade till Vara kommun att lära känna sin nya hembygd och ta del av kommunens kulturarv.

-Vi skickar ut en personlig inbjudan till alla nyblivna kommunbor att de är välkomna att delta i våra natur- och kulturvandringar, säger Sefik Ahmetbasic.

Ta del av rika natur- och kulturvärden
Med de erfarenheter man fick efter första årets natur- och kulturvandringar, lades grunden för de kommande årens vandringar.

Under de tretton åren har natur- och kulturvandringarna undersakskunnig guidning fått ta del av de rika natur- och

Spindel i nätet. Sefik Ahmetbasic vid Kultur och Fritidskontoret i Vara samordnar natur- och kulturvandringarna i Vara kommun tillsammans med kommunens hembygds- och intresseföreningar och de olika studieförbunden som är verksamma i Vara kommun.

kulturvärden som finns i kommunen.

Under årens lopp har vandringarna varit förlagda till allt från blomstrandängs- och hagmarker, vandringar i tätbebyggelse, travanläggningar, slottsvandring till vattenkraftverk, torvbrytning, hembygdsstugor och arkeologiska utgrävningar.

Offerplats med överraskande fynd

Av årets fem Natur- och Kulturvandringar ådrog sig det största intresset till 2009 års sista kulturvandring som gick till offer-

platsen vid Finnestorp i Valeberg-Ryd. Vars offerplats med dess exklusiva fynd av guld, silver och andra ädla metaller ger ständigt överraskar.

På ett enkelt pedagogiskt sätt förklarade Bengt Nordqvist under kulturvandringen vad som hände ute i Europa under den så kallade folkvandringstiden, (cirka 300- 550 år efter Kr.) där strider mellan olika folkgrupper och maktfraktioner mellan kungar och kejsare skapade oroligheter, som i sin tur ledde till stora omvälvningar i hela Europa. Västergötland utgjorde inget undantag där säkerligen västgötar på ett eller annat sätt var aktivt delaktiga i sammandrabbningarna mellan olika folkslag.

Enligt Bengt Nordqvist var Västergötland vid den här tiden uppdelat i tre kungariken.

-Det är här Finnestorp kommer in i bilden. Finnestorp låg på neutral mark mitt i centrum i det dåtida Västergötland, säger Bengt Nordqvist.

Vid Finnestorp offrade man de stupades vapen, hästar och hästutrustning som seldon och sadlar.

-De gjorda fynden är av en sådan enorm kvalitet och gjorda med så stor konstnärlighet och yrkesskicklighet, att de endast kan ha tillhört kungar och dåtidens adelsmän. Inga vanliga soldater hade råd med en sådan dyrbar utrustning fastslog Bengt Nordqvist.

Staffan Peterson

Sällskapet Hannas Knölar

Hanna Biljer i Bolum vid Hornborgasjön har under många år odlat olika sorters potatis, så många sorter att hon med tiden blivit en riktig potatiskännare! Potatisarna i hennes odling bär många namn, några lokala som Gul-lan från Lerdala och Gusten från Älgårås, andra mera kända sorter som Ameriker och Snöboll.

Sällskapet Hannas Knölar bildades under 2007. Sällskapets enda syfte är att adoptera och bevara de äldre sorters potatisar som då odlades av Hanna Biljer i Heljesgården i Bolum. Sällskapet träffas några gånger per år under gemytliga former för att tala om och äta potatis på olika sätt samt diskutera årets odlingar och hur man kan intressera flera att odla de gamla potatissorter som odlats av Hanna. Kontaktperson är Ankie Wahss på Västergötlands Museum.

Vet Du att det finns hundratals sorters potatis att välja på?

Släktforskare söker hembygd i Västergötland

Lördagen 22 och söndagen 23 augusti höll Sveriges släktforskarförbund släktforskar dagar i Falköping. I samband därmed anordnades en mäs sa med cirka 60 utställare i Frejhallen i Falköping. Västergötlands Hembygdsförbund deltog med en monter. Förbundet inbjöd anslutna hembygdsföreningar att lämna in hembygds litteratur för exponering och försäljning, och en del föreningar hade hörsamma inbjudan. Urvalet blev dock något slumpartat.

Montern bemannades av Göran Efraimsson från Knätte och Göran Eriksson från Svenljunga. På lördagen deltog också Ann-Britt Boman från Borås Hembygds krets och på söndagen Lena Jonsson från Marks Hembygds krets. Släktforskare från hela Sverige hade många frågor om olika

På plats. Västergötlands hembygdsförbund hade egen monter vid släktforskar dagarna i Falköping. På bilden är det Göran Eriksson som svarar på frågor från några släktforskare.

av allt bidrog Västergötlands Hembygdsförbund till att sprida kunskap om socknarna i Västergötland.

västgöta socknar, och våra västgöta kuns kaper kom väl till pass, även om vi inte kunde svara på alla frågor: Finns det hembygdsböcker om Flo? Var får jag tag i litteratur om Mariestad? Vad betyder namnen Vät-tak och Ettak?

Särskilt på lördagen var det trångt framför förbundets monter, och mässan beräknades dra 4.000 besökare. Under Dick Harrisons föredrag glesnade skarorna något.

Under de två dagarna såldes en hel del hembygds litteratur, men mest

Text Ann-Britt Boman
Foto Peter Hansson

Einar Ödman – glasets bevarare

Tänk att det kan finnas så mycket levande intresse för en bygd och dess stolthet – Limmareds Glasbruk – som hos Einar Ödman. En gentleman, som utstrålar vitalitet och livsglädje. En bygdens son som med klokskap, arbete och envishet förmått berätta historien om kärnan i ett litet västgötsk samhälle och fogat till bitar ur svensk glaskonst.

Einar Ödman, en eldsjäl i Limmared.

När jag ringer till Einar Ödman klockan nio en vardagsmorgon för att få en tid för ett sammanträffande, svarar hans hustru att Einar är i skogen och plockar bär: - Ring efter ett då är han nog hemma.

87 år och i blåbärsskogen tidigt en förmiddag, det vittnar om ork och intresse för naturen och dess skafferier..

När vi, Leif Brunnegård och jag, träffar Einar i Glasmuseet ett par veckor senare är det en vital och levande pensionär vi möter. Efter handhälsning börjar han genast berätta om tillkomsten av glasmuseet och allt som ryms innanför dess väggar.

Limmareds glasbruk, snart 300 år, är Sveriges äldsta. Ett föremål från begynnelsen är en liten supkopp med gravyren "Skål fader 1743."

- Under mitt liv efter pensioneringen har jag gjort en kulturreisa, som nu varat i 25 år. Det har varit mycket arbete och ett stort ansvar att bevara den fantastiska glashistoria som finns här i Limmared och som förvaltas av Limmareds Hembygdsförening i Liandersgårdens glasmuseum och konsthall.

Arbetet med denna glashistoria och alla besökare jag tagit emot under dessa 25 år har varit som ett stort fyrverkeri, som exploderat av upplevelser. Det handlar om västgötsk glashistoria och jag brukar säga: Småland

har sitt glasrike, men här i Västergötland ligger glasets flaggskepp förankrat.

Har Du arbetat hela ditt liv på glasbruket?

- Nej då. Jag började visserligen på bruket när jag var fjorton år. Men så blev jag inkallad till militärtjänst under andra världskriget. Jag tog efter det stamanställning ett par år. Därefter blev jag civilanställd på A6 i Jönköping och arbetade inom en förrådsgrupp som hade ansvar för bränsle, ljus- och renhållning.

Jag kom sedan att arbeta inom ett centralförråd för hela armén. Vi hade ett stort antal förråd i och runt Limmared. Men efter Wennerströmaffären 1963 skulle alla förråd få ny adress och jag fick förflyttning till Växjö. Men då hade vi hus i Limmared och motsvarande bostad i Växjö skulle bli dubbelt så dyr. Så efter tre månader i Växjö slutade jag vid militären och tog anställning på bruket igen.

Berätta om glasmuseets tillkomst!

- Det började med att jag gjorde ett museum på bruket.

Så blev det tal om att bruket skulle läggas ner. Jag förstod då att museet måste räddas på något sätt. Jag kom på att man skulle kunna flytta en rivningshotad bruksbyggnad. Jag tog

kontakt med Hembygdsföreningen, som ställde upp på mina planer. Vi fick 150.000 kronor av bruket till flytten,

Profilen

Imponerande. Energi och kunnande har skapat ett imponerande glasmuseum,

Gamla bekanta. På andra våning i museet kan man känna igen många av de bruksglas som tillverkats i Limmared.

mot att vi själva samlade ihop en lika stor summa. En husflyttningsfirma från Sölvesborg engagerades. Flytten gick bra och byggnaden stod på plats den 13 april 1989. Sedan tog inredningsarbetet vid. I det deltog ett antal pensionärer som jobbade ideellt. Det gällde att måla och tapetsa och att få montrar på plats. Vid glasbrukets 250-års jubileum invigdes museet.

En stor dag för Einar Ödman?

- Det kan du tro! Museet omfattar det mesta av det som tillverkats på bruket. Några föremål är helt oersättliga till exempel en 8-armed ljuskrona från 1754, en prakturna i svart glas tillverkad i början av 1890-talet och målad av konstnären A.W. Bergholtz, en reklamflaska, en meter hög och 13.5 kilo tung, beställd till Göteborgsutställningen 1923 av det tyska kosmetikaföretaget 4711 och flera Ollersglas som ritades till Stockholmsutställningen 1930 av Edvin Oller för kosmetikaindustrin.

- Jag har också tagit tillvara något exemplar av de förpackningsglas, som tillverkats vid bruket. Idag görs 1.500.000 enheter varje dygn året runt. Storsäljaren är absolutflaskan, känd över hela världen. Bruket har 500 anställda.

Hur var det med konsthallen?

- Vi skulle ha byggt en studioglashytta. Alla ritningar och arbetsbeskrivningar varklara, anbudsgivning genomförd men det saknades 300.000 kronor av den miljon hyttan skulle kosta. Vi klarade inte att genomföra projektet till min och flera andras besvikelse. Istället kom pengarna att satsas på en konsthall för glas. Kommunen släppte till en av tre paviljonger som låg intill skolan i Limmared, ett stenkast från glasmuseet.

Det är den största utmaning jag åtagit mig under de 25 åren jag arbetat med glashistoria. Sex månader tog det att få konsthallen i ändamålsenligt skick. När allt var färdigt för invigning år 2000 skrev jag i min dagbok - aldrig mer!

Konsthallen är också ett mästerverk med rariteter från både Limmared och andra glasbruk.

Glaskonsten är samlad i det största rummet. Flera konstnärer från Kosta Boda är representerade med unika glasskulpturer, värda miljonbelopp tillsammans.

- Jag vill gärna berätta om en av skulpturerna "Anden i glaset i duggregn" säger Einar.

- Det hände för ett antal år sedan. Jag hade haft besök av tre bussar och var på väg att trött och hungrig stänga museet. Då stannar en bil utanför och ur stiger en man som presenterar sig som Göran Wärff, en av Sveriges finaste glaskonstnärer. Min trötthet och hunger är som bortblåst, när jag får glädjen att visa museet och sedan konsthallen för en av glaskonstens stora. Efter visningen ställer jag frågan: Du är inte representerad här så jag vill gärna köpa något av dig. Då säger Göran Wärff följande: Jag kommer från Göteborg och på det forskningsfartyget som avgår till Nordpolen är min bror med. Förra året var det på Sydpolen och då sände jag med en glasskulptur som han skulle ställa där. Och nu har jag gjort en som han skulle ställa på Nordpolen, men när jag kom till Göteborg hade båten avseglat, så den kom inte med. Den ligger i

En dröm. Att Glasbrukets gamla musikkår skall återuppstå och musicera från paviljongen är än så länge en dröm för Einar Ödman.

bilen och nu ska du få den till er konsthall. Tänk att hos oss finns något som skulle stått på Nordpolen.

Hur har familjen ställt upp?

- Min fru har helhjärtat stöttat mig. Hon har ställt upp i hemmet men också med arbete i hembygdsföreningen. Utan henne hade jag haft svårt att genomföra alla min vilda ideér. Våra två barn nu i femtioårsåldern har sina liv, inget att säga om.

Framtiden

I slutet av vår samvaro uttrycker Einar viss oro för framtiden.

- Att underhålla och driva vårt museum och vår konsthall har hittills gått bra med medlemmarnas engagemang och

intäkter från våra besökare. Men kanske hembygdsföreningen i framtiden ekonomiskt och med de arbetsinsatser som krävs får svårigheter att driva verksamheten. Vem tar ansvar för att bevara detta stycke kultur, som har ett stort värde både lokalt och nationellt?

En fråga för Limmareds Hembygdsförening, men också för alla andra hembygdsföreningar, som bevarar vårt kulturarv tack vare några eldsjälares arbete och brinnande intresse. Och en fråga till all dem, som har till uppgift att stödja och utveckla svensk kultur.

Text Roland Antehag

Foto Leif Brunnegård

Norra Björke en socken med guldkant

”Björke stolla” och ”Tunheme herra” och så ”di rike Flobönnera” – det var förr benämningarna på de tre socknarnas invånare söder om Hunneberg. I väster låg Västra Tunhem med sina stora gårdar och sin rika historia, modersocken till det lilla annexet Norra Björke, och i öster fanns de stora slätterna i Flo med den bördiga lera och de välmående gårdarna. Och i mitten låg det lilla Björke med stora skogar och mossmarker och en liten utlöpare nedanför Hunneberg av de stora slätterna i Tunhem och Flo. Man kan se socknen som en förbindelse mellan Göta älv dalen och det betydelsefulla området öster om Nossan och vid stranden

av Vänern och in på Kålland. En mycket gammal väg, det som nu är riksväg 44, har gått från överfarten av Göta älv vid Malöga söder om Hunneberg till Tun och Kålland och in mot Västergötland, vid Nybro, nuvarande Grästorp. Om det var Nybro på 1600-talet, har det ju funnits en gammal bro. Här finns runstenar med inskrifter om tegnar och bragnar, något som enligt ny forskning lär tyda på förbindelser västerut för 1 000 år sedan i Knut den stores rike Danelagen med Danmark och England

Bakom glas i en monter på Älgjaktmuseet på Hunneberg kan man beundra guldet från Vittene, om än i kopior.

och kanske Västsverige.

Vägen har säkerligen varit mycket betydelsefull. Den som behärskade passagens söder om Hunneberg med berget på ena sidan och de storaskogarna och mossmarkerna på den andra, fick säkert mycket makt. Från början var vägen nog bara en stig eller ridväg, och ett torp vid vägen fick så sent som på 1800-talet namnet Redvägsmeden.

Guldfyndet

Björke eller Byrkium som det hette år 1327 och Byrkia år 1401 skulle få en helt ny framtoning genom fyndet av guldhalskragarna i Vittene 1995. Några år tidigare hade Tapio och Asta Lund hittat en ring på tomten vid gräsklippning. Han hängde in den

i städskrubben och där fick den hänga några år med risk för att slängas vid storstädning. En gång tog Tapio med sig ringen till sin arbetsplats och visade den och fick rådet att visa den för fackmän. Den var misstänkt lik en ring som tidigare hittats i fornborgen Havor på Gotland, och det var en keltisk torques, som kanske suttit på en gudabild. När Ulf Viking på Älvsborgs Länsmuseum sedan fick se ringen, förstod han genast, att detta var något fullständigt unikt. Ringen vägde 600 gram och

visade sig mycket riktigt vara en torques. Endast fem ringar av detta slag var tidigare kända i Europa. De var förbehållna personer med mycket högsamhällsställning eller prydde gudabilder som på den berömda Gunders-trupkitteln i Danmark. Ringen har stora ändknoppar och gultråd är tvinnad runt om i ett fiskbensmönster.

Varför fanns ringen i Vittene? Fanns här en boplats? Nästasteg blev att undersöka området med metalldetektorer, och då hittades ytterligare tre guldringar. En fjärde ring låg i ytan på matjorden, troligen upplöjd. Två av ringarna var mycket ovanliga, och endast ett motsvarande fynd hade gjorts i Danmark. Kanske kan de också ha varit placerade på gudastatyer. En ring var en ormhuvudring, också mycket sällsynt. Endast fyra sådana lär ha hittats, en liknande så nära som i grannsocknen Väne Åsaka. En ring var ett halvfabrikat. Tillsammans vägde ringarna 1,9 kg, vilket gör den till den tredje största funna gulds-katten i Sverige. Ringarna daterades ungefär till Kr.f. och var alltså två tusen år gamla. De var skadade, kanske avsiktligt.

Utgrävningarna

Vad skulle nu hända? Vid provgrävningar fann man djupa kulturlager med förhistorisk keramik och slagg. I början försökte man hålla fyndet hemligt av rädsla för att obehöriga skulle komma dit med metalldetektorer. Det var unikt, att man kunde koppla ett sådant stort fynd till en boplats, och medel söktes för att starta utgrävningar i ett flerårigt projekt, som började år 1997. Ledare för utgrävningarna var Ulf Viking. Tyvärr dog han hastigt i slutet av år 1998. Han efterträddes 1999 av Anders Berglund och Tina Fors.

Ett par hundra meter från boplatsen upptäcktes ett gravfält hörande till boplatsen, och ledare för utgrävningarna här blev Tore Artelius. Brända benbitar hittades i stor mängd på en åker, och gravfältet fortsatte uppienskogsdunge. Där hittades sedan både gravurnor och gravar i varierande former, bl a en skeppssättning. Fyndet visar att gravfältet använts under flera hundra år runt Kr. f. men också återanvänts under vikingatid. Vid senare utgrävningar hittades också en bronsåldersgrav, och sammanlagt fann man cirka 100 gravar.

Fornminnesinventering med 37 nya fynd

Till utgrävningarna i Vittene anordnades bussturer med guidning, och arkeologerna höll föredrag om vad de funnit. Det blev ett stort intresse i bygden. Till detta bidrog den forminnesinventeringsomgjordes under ledning av Leif Häggström. År 2001 kom hans licentiatuppsats ut: Några lemningar om också förstörda, en fornlämningsbiografi över Vittenebygden. I uppsatsen redogör han för arbetet. Inte mindre än 37 nya fynd inrapporterades, en ökning av fornminnen i Björke med 65 %. Förut fanns bara en känd boplats och nufanns det 10 stycken. Åttanya gravar eller gravfält upptäcktes och två nya järnframställ-

ningsplatser. Möten med Ortsbefolkningen i bygdegården resulterade i uppgifter om många nya lösfynd. Det var arkeologistuderandesom genomförde inventeringen, och den företogs när åkrarna var nyplöjda eller nyharvade till skillnad från Riksantikvarieämbetets inventeringar. Områdena var dock begränsade. Min föräldragård låg utanför inventeringsområdet och jag blev intresserad av inventeringen. När det var plöjt på ett åkerstycke, såg jag att där fanns mycket rödjord. Strax intill fanns en åker med lerjord. I ytan låg fullt av slagg och förglasad lera. 6 - 7 hinkar plockade jag ihop. Visst var det en järnframställningsplats. En expert på järnframställning har daterat slaggen till tiden för Kr. f.

I sin uppsats talar också Leif Häggström om de försök till plundring med metalldetektorer som gjorts. 2,5 % av den yta som arkeologerna av sökt hade förut blivit plundrad.

Rapporter från utgrävningarna

Vilka resultat gav då utgrävningarna? Tore Artelius har rapporterat om utgrävningarna av gravfältet och Tina Fors om boplatsen. Redan 2000 sammanställde hon Guldet från Vittene, en populärt skriven skrift för Vitteneprojektet. År 1997 hade Ulf Viking med flera avrapporterat genomförda delprojekt 1995-1996 i Vitteneprojektet. År 2008 publicerades en licentiatuppsats av Tina Fors Vittene - en hantverks/verkstadsplats från järnålder. År 2009 kom boken Vittene - en verkstadsplats från järnåldern. Författare är Tina Fors och Anna-Lena Gerdin, båda verksamma som arkeologer vid utgrävningarna.

Över 300 kg fynd och föremål har insamlats. Tolv byggnader har grävts ut. Ett 30-tal stora härdar vid stranden av sjön vållade huvudbry. Den sankmark som nu finns har troligen varit en grund sjö tidigare. Kanske har också Vänerns yta varit högre, och då låg inte Vittene långt från Vänerns strandlinje.

C-dateringarna visar på spridning från förromersk järnålder fram till vendeltid. (cirka 400 f. Kr. - 800 e. Kr.) Det finns också äldre dateringar från bronsåldern. Några hundra meter från Vittene ligger Högera, där man år 1928 fann sex harpixkakor från bronsåldern, ett mycket unikt fynd. Harpix är björkharts, troligen använt som tätningsmedel och möjligen i samband med kult.

Vittene - en verkstadsplats

Tina Fors kommer fram till att Vittene varit en hantverks- eller verkstadsplats. Området var lämpligt för boskapskötsel, och härdarna har troligen använts för rökgarvning av djurhudar. Det finns fynd som tyder på järnframställning, smide och arbetemed kopparlegering. I omgivningarna finns många nya fynd av järnframställning. Ett fynd av gulds smälta kan tyda på att guldsmede har ägt rum.. Halvfabrikatet kan också indikera att ringarna skulle smältas ned och bli nya föremål. Det hittades liksom ormhuvudringen i verkstadsområdet på

boplatsen. Varifrån ringarna kommit är svårt att säga, men skadorna visar på våldsamhet. Kanske har de varit resultatet av en lyckad plundring ute i Europa eller också har de varit en undgängd reserv för en storman.

Det finns också många fynd av sländtrissor och annat som rör textilområdet och även navare och mejsel från träarbete. Ett omfattande keramikmaterial har insamlats, 80 kg krukskärvor, tillsammans 18.000!

Ett norskt kokkärl väcker undran om det fanns en norsk husfru. Ovanliga fynd visar på kontakter med Europa och avlägsna länder. Terra sigillata är en sorts exklusiv keramik, kanske från Rhen-området. Andra fynd är glasskärvor, en romersk denar (falsk!) och klipp av ett arabiskt silvermynt.

Fynden på boplatsen visar att hus har brunnit, bl a genom en kraftig brand på 200-talet. Kan detta ha samband med krigshandlingar i andra delar av Västergötland, till exempel vid Finnestorp? Utgrävningar visar där på offer av stridsutrustning.

Kulturstig

Vittenefynden bidrog till att ge den lilla socknen Björke en ny historia. Som björkebo blir man intresserad, och

den intressanta platsen bör alla få del av. Därför har en kulturstig anordnats, och den invigdes den 18 augusti i år. Bakom projektet står Trollhättans Stad, Västarvet och Innovatum Science center. Och är det inte en händelse som ser ut som en tanke, att de två torques-ringar som hittats i Sverige kommer från min hemsocken Björke och min mans lilla hemsocken på södra Gotland! Havorringen förvarades på Gotlands fornsal men den blev stulen på 1980-talet. Det är nog lika bra att guldringarna från Vittene förvaras säkert i Guldrummet på Historiska museet i Stockholm. Där kan vi se dem och påminnas om Björke, en socken med guldkant!

Text Ann-Britt Boman

Foto Hans Menzing

Källor:

Fors Tina: Vittene- en hantverks/verkstadsplats från järnålder (2008)

Fors Tina och Gerdin Anna-Lena: Vittene-en verkstadsplats från järnåldern (2009)

Häggström Leif: ...Några lemningar om också förstörda...- en fornlämningsbiografi över Vittenebygden(2001).

Flundre Hembygdsförening 80 år

Flundrebygdens Fornminnes- och Hembygdsförening, som var det ursprungliga namnet, bildades 1929 på initiativ av bland andra inspektör Smith på Sjuntorp, rektor Hollman, Lilla Edet och byggmästare Ekberg, Lunneberg. Man saknade egen hembygdsgård och de föremål som skänktes till föreningen samlades hos rektor Hollman på Lilla Edets samrealskola. Föreningen omfattade då hela Flundre härad där Lilla Edet var centralort. Lilla Edet bildade senare en egen hembygdsförening.

Föreningens första insats var att försöka rädda kvar

Fors kyrkas klockstapel på sin plats. Man förlorade dock dragkampen mot Trollhättans Fornminnesförening och stapeln flyttades till Trollhättans forngård. Däremot lyckades man på 1940-talet genomdriva att Upphärads gamla kyrkplats på Höljebacka grävdes ut och återinvigdes samt även att den Olbergska graven på Fors kyrkogård rustades upp.

År 1939 kom AB Sjuntorp med ett fint erbjudande då man skänkte den gamla huvudbyggnaden på Stommens gård till föreningen. Man bifogade 2.000 kr för

flyttningen till Lunnebergskullen som en gång varit häradets galbacke.

År 1941 kunde Hembygdsgården invigas till sitt ändamål.

En äldre ryggåsstuga, Maja-Lenas stuga, skänktes till föreningen 1948 och flyttades även den till Lunnebergskullen, liksom en äldre ladugård 1955. En smedja byggdes i mitten av 1980-talet och sist kom en ängslada från Upphärad 1990. Ängsladans goda utrymmen har kommit väl till pass vid olika arrangemang och den breda dörröppningen används också som friluftsscenen.

Mycket finns dock kvar att göra och en hembygdsgård kan aldrig bli riktigt färdig. Över 1.300 föremål i samlingarna finns nu registrerade och märkning av dessa liksom konservering pågår.

Ett unikt föremål är den Staffansstjärna, tillverkad av trä och papper där man kan tända stearinljus inuti och som måste roteras för att inte fatta eld. Staffansgångarna utrustades även med pappmössor och träsvärd vid sin julvandring mellan gårdarna i början av 1900-talet. Några liknande föremål lär inte finnas bevarade ens på Nordiska Museet.

Hembygdsgården håller öppet varje söndag från maj till och med augusti mellan klockan 13.00 - 16.00, eller efter beställning. Kaffe med hembakat kan serveras.

Medlemsantalet i föreningen håller sig omkring 200 personer, men vi har plats för fler, gärna yngre som kan komma med nya ideer till verksamhet.

Erik Johansson

Staffansstjärnan är ett unikt föremål i föreningens samlingar.

Inspirationsdag för tidningsskapare

För femte året i rad ordnar Västergötlands Hembygdsförbund genom Västgötabygden en inspirations- och informationsdag för skapare av lokala hembygdstidningar. Platsen blir som förra gången Hjälmares folkskola och tiden lördagen den 27 februari 2010. Vi kommer att ägna oss åt språkfrågor med en lärare från

skolan som ledare och inspiratör.

Dagen ordnas i samverkan mellan Hjälmare och Vuxenskolan. Det blir en deltagaravgift om högst 150 kronor, allt inräknat. Inbjudan kommer i utskick från Hembygdsförbundet senare i år.

Fisklådstillverkning en viktig inkomstkälla

Först spikas handtaget fast på gaveln.

När Adolf Johansson på Sällershög i Asklanda gick ut i sin skog i slutet på 1920-talet för att leta efter träd som var lämpliga som virke till saxarna för det kommande ladugårdsbygget, fanns det inte så stora träd som han behövde. Asklandasocken ligger i det område som kallas Svältorna i gränstrakterna mellan Vårgårda, Herrljunga och Borås. Här fanns ingen skog på 1800-talet. År 1867 planterades barrskog på kronparken Stora Svältan och när traktens bönder såg hur bra skogen växte började bönderna också med skogsplantering.

Virket till saxarna fick pappa köpa uppe i Närke, berättade Olof Johansson för mig en eftermiddag, då vi satt i hans snickarbod och pratade om fisklådstillverkning förr och nu. Skogen växte och den behövde gallras och man behövde avverka för att få både virke och bränsle. Men en del av det man avverkade dög inte till byggnadsvirke, men var för bra för att användas som bränsle.

Adolf var först

En av de första i våra trakter som kom på ett nytt användningsområde för detta virke var Adolf Johansson på Sällershög. År 1936 började han tillverka fisklådor hemma på logen. Ett par år tidigare hade Lådcentralen i Göteborgs Fiskhamn startat. Lådcentralen är en organisation som ägs av lådtillverkare i västra Sverige och som sköter försäljningen till fiskarna utmed kusten. Efter några år uppförde Adolf en snickarverkstad där lådtillverkningen tog fart. På 40-talet tillverkade man fisklådor på allt fler gårdar och i våra trakter var storhetstiden 50- och 60-talen. På många gårdar blev det en bra sysselsättning för den äldre generationen. När man sålt sin gård till något av barnen bodde man för det mesta kvar på gården och man var ju van att hålla igång och då

Nästa moment är att spika ihop gavlar och sidor.

blev lådtillverkningen en bra reträttplats som också gav inkomst. Men det kunde också ge barnen sysselsättning och möjlighet till en liten inkomst. Det kunde handla om 6-7 öre för en gavel och 15-20 öre för en botten. Det var säkert bra betalt om man tänker på att den Pommackostade 20 öre eller en tablettask 15 öre. Under storhetstiden hade Lådcentralen i Göteborg cirka 1000 medlemmar, idag är man cirka 20 tillverkare. Lådcentralens medlemsområde är ett område Trollhättan – Kvänum – Sjuhäradsbygden – Landvetter – delar av Halland. Lådcentralen är numera stationerad i Älvsered.

Olika lådor för torsk och räkor

På varje gård ordnade man sin egen snickarbod där man tillverkade fisklådorna. De tillverkades i två storlekar. Det var den stora lådan som tillverkades mest och den var avsedd för 45 kg fisk. Den lilla lådan som var på 20 kg var avsedd för räkor, kräftor och hummer och den tillverkades inte på alla gårdar på grund av mindre efterfrågan. Den lilla lådan kunde man placera inuti den stora lådan och det var bra när den skulle transporteras. Numera är det mest åtgång på den lilla lådan.

Vid den tredje spikmaskinen sätter Olof Johansson fast lådans botten.

Det var många moment för att göra en fisklåda. Först skulle man såga virket i rätta längder. Bräderna för gavlar staplades i hög, sidorna i annan och bottenbräderna i en tredje stapel. För att underlätta spikningen hade man mallar som man placerade virket i och så fanns det regler om hur många och var spikarna skulle sitta. Först spikade man gaveln, sedan spikar man ihop gaveln med långsidorna och sist kom botten på plats. Från början var det inte så noga med virkeskvaliteten, det var godkänt med lite bark på en gavel. Men tiderna har ändrats och kraven har skärpts och idag måste det vara helt barkfritt. Nu går det sekunda virket till massavedsindustrin.

På de flesta gårdarna var det den egna familjen som svarade för tillverkningen. Men det kunde också vara en industri i mindre skala.

Lådorna levereras

När lådorna var klara staplades de ute på gården och så småningom blev det hundratals lådor som stod och väntade på avhämtning. När Lådcentralen i Göteborg behövde leveranser ringde de till Herbert Johanssons Åkeri i Asklanda, som skötte de flesta leveranserna från våra bygder. Ofta var det nog Herberts fru Astrid som ringde runt till de olika tillverkarna och berättade att det blir hämtning i morgon. Bengt Andersson på Fridhem var först anställd hos Herbert, men övertog själv så småningom en lastbil. Han är nog den lastbilschaufför som transporterat mest lådor från våra bygder. Att lasta en bil med fisklådor var en konst. Man ville ju ha med så många lådor som möjligt. Som jag tidigare nämnde, hände det att man stoppade den lilla lådan i den stora lådan för att få med så många som möjligt på lasset. Men det gav också mer arbete nere i fiskhamnen, då måste man sortera isär lådorna igen.

För att få plats med så många lådor som möjligt hade Bengt gjort en överbyggnad över hytten som stagades med stolpar mot framskärmarna. När flaket var fullt och överbyggnaden blivit full, då drog man ut ett par kraftiga bräder bak under flaket. Man stöttade bräderna med några stolpar som höll bräderna på plats och så lastade

man lika högt som på flaket. När lasset var klart surrade man fast hela lasset med vajrar och björnade lasset. När bilen sedan körde i väg lossnade stolparna som höll bräderna på plats och en del av lasset "hängde" i luften under transporten. Som regel gick resan till Göteborg eller någon mindre fiskehamn bra. Men en, på den tiden, yngre chaufför, har berättat för mig, att det var inte roligt när en massa lådor åkte av flaket för att han glömde att lasset inte gick under en viadukt. Idag är det annorlunda, i dag transporteras lådorna i en lastbil som har kapell över flaket.

När lådorna väl var nere i Fiskhamnen skulle fiskarna ha dem i sina båtar. Ibland hämtades lådorna direkt till båten, men fiskarna kom också med pråmar och hämtade lådor, som de sedan drog hem till sin hemmahamn.

Efterfrågan sjönk

På 70-talet kom det fisklådor i plast och efterfrågan på trälådor sjönk katastrofalt och många lådtillverkare slutade. Men plasten var inte så bra som man trodde. I mitten av 80-talet börjar fiskarna fråga efter trälådorna igen. Men nu är det mest den lilla lådan som efterfrågas. Lådorna måste nu ha hög kvalitet. Det får inte finnas någon bark och lådorna får inte vara solbrända, de måste förvaras inomhus i väntan på leveransen.

För 50 år sedan spikade man fisklådor på nästan var-enda gård. 2007 var det tre lådtillverkare kvar i bygden. Förr spikade man med en vanlig hammare. Hos Olof på Sällershög står det tre spikmaskiner, en för gavlar, en för sidorna och en för botten. Man lägger bräderna för gaveln på plats och trycker på en knapp och alla spikarna kommer på plats. Vid nästa maskin spikas gavlar och långsidor ihop och den tredje maskinen klarar av att göra lådan färdig.

Ett viktigt bidrag till bondens ekonomi är snart ett minne blott.

Leif Brunnegård

Lastat och klart. Bengt Andersson i Ornunga har kört många lass med fisklådor till fiskhamnarna på västkusten. Lägga märke till att lådorna gick utanför själva flaket. Privat foto.

Hänt på bögda...

Slätter vid Skölvene Hembygdsstuga

Hjälps åt. I Skölvene hjälps alla åldrar åt att göra fint vid Hembygdsstugan.

Efter regnet var det lätt att slå med lie, gräs och örter samt sly, kapades jäms med backen när Skölvene Hembygdsförening samlade sina medlemmar en kväll. Nio var det som fått fram detta gamla redskap, (några hade säkert träningsvärk dagen efter). Många barn deltog i räfsning och bortforsling av det slagna gräset, det lastades på en kärra som barnen trampade och jämnade till så allt fick plats på ett lass. Efter avslutat arbete bjöds på korv och bröd, samt kaffe och kaka. Ordföranden Gun Larsson tackade för ett väl utfört arbete!

Olle Johansson

Traktorexpert belönades

I ett av husen vid Hembygdstorpet nära Skarstads kyrka står en stilig traktor, en Case från trettiotal kanske, skickligt och kärleksfullt renoverad av Rune Persson i Skarstads Hembygdsförening. Han är en av dessa som troget ställer upp när föreningens arbetsgrupp samlas och arbetar vid torpet varje måndag under sommaren, berättar föreningens ordförande Lennart Johansson, som visade mig runt.

Rune är föreningens reparatör med just maskiner som en specialitet, han har för övrigt ett eget litet traktormuseum hemmavid, förutom allt arbete han lägger ned på annat kring torpet. Så det var en högst förtjänt eldsjäl inom hembygdsrörelsen som en vacker sön-

Rune Persson visar stolt upp den Case från trettiotal som han ställt i ordning vid Skarstads hembygdstorpet.

dagseftermiddag i samband med vägkyrkans avslutning med friluftsgudstjänst vid hembygdstorpet belönades med Västergötlands Hembygdsförbunds diplom för förtjänstfullt arbete inom hembygdsrörelsen. Diplomet överlämnades av Hans Menzing.

Mångahademottöpp till gudstjänst vilken leddes av Helén Svensson, som också stödde psalmsången med sin gitarr på äkta friluftsmåner. Skarstad-Hällumskören sjöng under ledning av Marie Louise Haag, och så medverkade förstås, nu som vid alla tidigare 18 vägkyrkor i Skarstad, 86-åriga trubaduren Karl-Olof Karlson med känslomättade och melodiska visor. Han hade sjungit dem förr, det märktes för åtskilliga i publiken sjöng med i refrängerna.

Hembygdsföreningen svarade på många sätt för ramen kring denna friluftsgudstjänst som naturligtvis avrundades med kaffe och hembakt. Men vägkyrkan verkar ha varit nära nog en hela bygdens angelägenhet som direkt engagerat över 50 personer, det framgick i de tacktal och blomsterhyllningar som förekom med bland andra Birgitta Gunberg Stenermark och Ingvar Johansson.

Hans Menzing

Kulturpris till "kvarngänget" i Nossebro

Nationaldagen den 6 juni blev extra festlig för Nossebro Hembygdsförening.

Då fick Kvarngänget mottaga Essunga kommuns Kulturpris 2008 för arbetet med renoveringen av Kerstinsås kvarn 2001-2007. Motiveringen löd: Kvarngänget är en samling herrar som i flera år ihärdigt och helt ideellt arbetat med restaureringen av Kerstinsås kvarn. Tack vare dem har vi ännu en mötesplats i form av en fungerande kulturbyggnad i vårt samhälle, där den ligger som ett smycke vid Nossans vatten.

Nationaldagen inleddes med promenad från Kerstinsåshemmet till Nossebro scen. Där var det tal, sång av kommunkör och barnkör, musik av Nossebro Musikkår och utdelning av kulturpris med mera.

Rune Niklasson

Gillet sköt och dansade

Fåglums Hembygdsförening har traditionsenlig haft kafé i kvarnen i Fåglum och då har man naturligtvis också haft några utställningar. I år handlade den ena om leksaker och den andra om Fåglums skyttegille som existerade mellan 1903-1966.

Gillet hade sin grund i de Frivilliga skarpskytteföreningarna som hade sin blomstringstid på 1860-talet. Man inte bara sköt, man dansade också. För skyttegillet som för andra ideella föreningar var festerna en viktig inkomstkälla. Man slet ut i vart fall en dansbana, och festerna på Krumbo pågick till Pingstafton 1951. Nu har Krumbo återuppstått och drivs av en intresseförening.

Om damerna deltog i skjutandet framgår inte, men de samlade in pengar till pokaler som tävlades om som damernas vandringpris och var mycket populära. Det förekom också tävlingar om vandringsgävar, det vill

Stolta skyttar i Fåglum. Nummer sex från vänster är någon av bröderna Axel, Karl eller Johan i Östergården. Nummer nio och tio från vänster är Hugo och Knut Andersson på Stora Tomte,

säga vinnaren disponerade geväret under ett år som sitt eget.

Redan tre år efter starten 1903 planterades 6.000 träd kring skjutbanan, inte för miljöns skull utan för att stoppa störande vindar. Vid samma tid byggdes också en skyttepaviljong. Som mest hade gillet 60 medlemmar. Lena Assmundsgård har även sänt oss ett exempel på de bilder som finns från gilletts verksamhet.

Bengtssons Margareta berättade i Växjö

Pappa var den mest opraktiska man man kan tänka sig. Det fick till följd att han aldrig visade sig i köket. Där härskade mamma. Och när de var ute och åkte bil och den krånglade, satt pappa kvar i bilen, medan mamma öppnade motorhuv och sökte åtgärda felet. Då och då frågade pappa genom sidorutan hur det gick.

Så beskrev Margareta Söderström sin pappa, Sixten Västgöta-Bengtsson, när hon gästade Västgöta gilles i Växjö årsstämma i våras. Margareta berättade att hennes fars intresse för gamla människors berättelser väcktes redan när han gick i skolan. Jämsides med sitt arbete som folkskollärare gjorde Västgöta-Bengtsson senare en stor insats genom att spela in olika dialekter i sitt hemlandskap.

Margaretas man Jan hade med sig en dvd-skiva som skildrade hur Västgöta-Bengtsson promoverades till filosofie hedersdoktor vid Göteborgs universitet 1994. Vid stämman kunde flera av de manliga deltagarna intyga vilken strålande berättare Västgöta-Bengtsson var. De mindeshonomfrånsin militärtjänstgöring. Under många år tog Sixten Bengtsson med sig de nyinryckta i Skövde på en guidad rundtur i bygderna kring Skövde.

Margareta Söderström berättade om sin pappa, Västgöta-Bengtsson för Västgöta Gille i Växjö. Karl Lindblom, medlem i gillet sedan 50 år, var en av åhörarna.

Karl Lindblom, en av de äldsta medlemmarna i Västgöta Gille i Växjö, delgav stämman några lika roliga som personliga minnen av Sixten Bengtsson.

Vid stämman omvaldes åldermannen Rolf Wenander, biträdande åldermannen Anders Brodell, skattmästaren Bert Milling, gilleskrivaren Bengt Almryd, andra ceremonimästaren Inger Hellgren, förstegillesmästaren Claes Hammarström, andra gillesmästaren Anita Kårfalk, gillesheraldikern Lars-Eric Ljung, gesällen och mästermannen Stellan Jonasson, samt nyvaldes första ceremonimästaren Kerstin Jacobson och gillesarkivarien Eva Rosholm.

Rolf Wenander

Mûla Möske

Så var det åter igång för Häggums Hembygdsförening att samlas på Halleberg för en underbar kväll. Solnedgången, den djupa granskogen, stystnad, marschallernas ljus i natten vid hemgång över den blöta mossen och klar stjärnhimmel förgyllde tillvaron.

Halleberg denna plats som vårdas av Ann-Marie Agnar med familj fick på kvällen ta emot över 40 besökare. Vi tackar Ann-Marie. Ordföranden i hembygdsföreningen berättade om Halleberg, en nyodling från senare hälften av 1800-talet där skogen tidigare än hundra år efter återtagit vad som odlades upp av familjen Larsson.

En tipspromenad var ordnad för att åskådliggöra Halleberg, den gick runt huset, ruinerna av ladugården, bakom skithuset, vidare förbi den odlarmöda som lagts ned på stenmurar, diken och en stenbro. Det är bara att böja sitt huvud i vördnad över allt slit som lagts ned för försörja en familj på fem personer.

Berit Carlsson i berättartagen.

Efter grillning och kaffedrickande var det dags för kvällen höjdpunkt. Sagor för vuxna berättade av Berit Carlsson, Stenstorp. Stugan var full till bristningsgränsen. Stämningen var förtätd när sagorna som Berit sa kröp runt väggarna och under det låga taket. Till ljuset av fem stearinljus i en kandelaber berättade Berit om, Kärringen mot strömmen, Ållebergs ryttare, Jätten i Skalunda och många fler sagor och läste som avslutning Jönns dikt Präjlatrösk. Passande på Halleberg där präjel använts för tröskning.

Bengt Kindbom

Smalspårsmodell

Ännu på 50-talet skröt vi Skarabor med att vi hade norra Europas största smalspåriga järnvägsstation. Nu återstår bara en kort museibana till Lundsbrunn, men Rolf Bengtsson i Skara håller på att återskapa Skara järnvägsstation med omgivande byggnader. Allt i modell förstås. Ett ypperligt sätt att skriva hembygdshistoria.

Glöm inte att berätta för Dina barn och barnbarn hur det var när Du var barn, när Du var tonåring och när Du börja jobba. De lyssnar gärna.

Kafferep utmed Göta kanal

Under veckoslutet vecka 28 arrangerades Kafferep utmed Göta kanal, ett arrangemang som sträckte sig från Göta kanals inlopp vid Väneren i Sjötorp till utloppet vid Mem i Östersjön.

Mångaföreningarochorganisationerdeltog,såäven Lyrestads Sockens hembygd förening. Sju sorters kakor gällde och det bakades för fulla muggar ute i stugorna. I Lyrestad ställde ett antal damer upp i tidsenliga kläder, vilket väckte stort uppseende och våra gäster var flitiga med kamerorna. På bilden ser vi från vänster, Vivan Nordström, Maj-Lis Spångberg, Elvi Widén och May Magnusson.

Hembygd sföreningen hade också en utställning av kaffekannor från 1800-talet och framåt, vilket också rönt ett stort intresse.

Text P-G Persson
Foto Bernt Samstrand

Tomtar på plats i Väddåkraköket

Jultomtarna dansade på köksbordet kring ett urått grötfat, men om det hördes något tipp tapp från dem i det annars tysta huset vågar jag inte säga. Det tippandet dränktes i så fall av bruset från regnet utanför Väddåkra, den Smedberg ska släktgården sedan 1600-talet i Humla i vackra Årtandalen.

Förbundsstyrelsens senaste möte inleddes med ett besök i Väddåkra, nära Humla kyrka vid vägen mellan Falköping och Ulricehamn där Kristina Smedberg tog

Kristina Smedberg visar bl a Berit Stockvik-Lundin runt på Väddåkra där tomtar dansar på köksbordet.

emot och berättade släktens och gårdens historia. Mest känd är väl författaren Alfred Smedberg som på sin tid skrev många sagor och andra berättelser men också klassikern Tomtarnas julnatt (den med tipp tapp, tipp tapp i refrängen). Därav tomtarna i köket.

Väddåkra är sedan 1992 en stiftelse med Kristina Smedberg som ordförande och där kan forskare kring bland annat hembygd och historia liksom konstnärer få bo i rofylld lantlig idyll. Vi fick också tillfälle att bese husets rum med dess många minnen från förr, bland annat det arbetsrum där väl en del av Alfred Smedbergs alster kom till.

Ordföranden Eva Bergström Hyenström tackade för besöket och efteråt hölls förhandlingar på Basta Kvarncafé i Blidsberg där det bl a gavs information om förberedelserna inför riksstämman i Skara nästa vår, om förbundets ekonomiska situation och riksstämman i Lund.

Hans Menzing

Skänk en slant
Västergötlands Hembygdsförbund drabbas liksom många andra förbund av minskade bidrag från Västra Götalands Region. Därför är en penninggåva alltid välkommen. Kontakta vår kassör Hugo Isaksson.

Från dröm till fikadags i Ornunga

Femlördagseftermiddagar i rade efter midsommar är Svältoarnas Fornminnesförenings museigård i Ornunga utanför Vårgårda samlingspunkten för skiftande aktiviteter. Så har det varit sedan sjuttio-talet. I år har det varit musiken lördag, en del av museets föremål presenterades den andra lördagen. Så var det den stora Hantverksdagen. Den näst sistasamlingen handlade om De gamle och skogen och den sista lördagssamlingen var det kaffekalas.

Gamla seder

Dagens kåsör var Elisabeth Andreasson från Alingsås. Från dröm till fikadags var rubriken på hennes kåseri. Elisabeth Andreasson har växt upp med kaffekalaset på nära håll. Hon är bonntös från Maryd strax utanför Alingsås och hon hade en duktig mamma som kunde baka både bröd och kakor i den gamla järnspisen. Den elektriska spisen kom inte till hemmet i Maryd förrän in på 60-talet så för mamma gällde det att ha rätt känsla för när ugnen var lagom varm så att inte kakorna eller brödet blev bränt.

Fikadags

Hemma i Maryd drack man förmiddagskaffe och eftermiddagskaffe och till eftermiddagskaffet fick man två sorters kakor. För Elisabeth är ordet fika av yngre datum, den gamla benämningen hängde kvar.

Förr var det kokekaffe som gällde. Det var inte förrän på 60-talet som man började använda den elektriska kaffebryggaren. Elisabeth hade en liten fundering på förhållningssättet att dricka kaffe på fat, något som hennes farfar gärna gjorde. De första kaffekopporna hade inte något öra. Koppen blev väldigt varm att hålla i och då kom man på att slå upp kaffet på fatet och fata.

Aktiva politiker

Det var inte förrän i slutet av 1600-talet som man började

importera kaffe till vårt land. Då var det ingen dryck för allmogen. Den vanligaste drycken var öl eller brännvin. Men tiderna förändras. År 1756 ser Bondståndet i Riksdagen till att det blir totalförbud i riket för kaffedrickning. Det var en hämnd från bönderna för att de andra riksdagspartierna förbjöd hembränning.

Sju sorters kakor lockade många till kaffebordet och naturligtvis var allt hemmabakat.

Kondis eller café

I början av 1800-talet kom en nymodighet till de större städerna. Det öppnades Kaffehus. Dit kunde man gå och dricka kaffe, kanske utspätt med andranjutningsmedel. Men dessa förlustelser var bara avsedda för männen. Men i mitten på 1800-talet kom det fler nymodigheter, då kom de första caféerna och konditorierna. Det var finare att gå på konditori än café. Konditorierna blev samlingspunkter för damerna och där kunde de ventilera sina problem utan att någon man lyssnade. Med åren fick caféerna en viss särprägel och det började dyka upp arbetarcafés och musikcafés för att nämna ett par exempel.

Bra för hjärtat

Så funderade Elisabeth Andreasson lite över om det är nyttigt att dricka kaffe och

hur man kokar gott kaffe. Om man tycker kaffe är gott och man mår bra av det, då är det nyttigt. Ibland kan man höra forskningsrapporter om att kaffet är bra för hjärtat. Men några år senare kan det rent av vara skadligt.

Ett gott kokekaffe skall aldrig koka. Bäst blir det om man nöjer sig med cirka 95 grader. Gott bryggkaffe är några grader svalare.

Kaffekitteln och kaffebryggaren skall vara väl rengjorda. Kaffet ger fettavlagringar och diskas man inte ordentligt får man en härsken smak.

Kaffekalaset

Efter Elisabeth Andreassons kåseri som samlat över 100

Åhörare var det dags för eftermiddagskaffet. Eftersom temat var Från dröm till fikadags blev fikat en dröm. Sju sorters hembakade kakor serverar man inte varje lördag på museigården i Ornunga, men det har hänt förr. Och det blev många berömande ord.

Helgsmålsbönen

Varje lördagssamling avslutas med en Helgsmålsbön i Ornunga gamla kyrka. Den här dagen var det Britt Sylvén och Marita Karlsson som svarade för andakten.

Leif Brunnegård

Hembygdsundervisning i mosaik

Västgötabygden.

Kärleksstigen.

Svältorna.

Fölene Kyrka

Gränsmarkering
Elever från Altorpsskolan har gjort detta monument utmed vägen mellan Herrljunga och Falköping.

När Theo Paukstadt var bildlärare på Altorpsskolan i Herrljunga kunde det bli hembygdsundervisning med hjälp av mosaik. Fyra av bilderna på denna sida har jag fotograferat på en innegård på skolan. Den femte bilden

är tagen i trakten av Källeryd utmed länsväg 181. Det är ett minnesmärke från vägens invigning. Det är nog få skolor som har en konstsalong på en innegård.

Leif Brunnegård

Läsvärt i korthet

Vittene – en verkstadsplats från järnåldern. Författare: Tina Fors och Anna-Lena Gredin. Förlag: Göteborgs Universitet. Antal sidor: 240 med massor av bilder, tabeller och kartor. Dessutom medföljer en CD med än fler tabeller och bilder. En vacker och relativt lättläst bok om det märkliga Vittene.

Nazismen i Skaraborgs län 1930 – 1945. Författare: Henrik Damberg. Förlag: Bolum. 145 sidor med åtskilliga gamla bilder av nazister i farten. Den skaraborgska nazismen omsorgsfullt dokumenterad.

Vårdprogram för Hjo stadspark och dess byggnader. Författare: Ingrid Sporre och Kolbjörn Waern. Utgivare: Hjo kommun. Antal sidor: 162 med mängder av gamla och nya bilder samt vackra ritningar i färg. En mycket vacker och trevlig bok om denna Vätterns pärla.

Vid karbidlampans sken. Signes dagbok berättar från 1917 – 1919. Textredigering: Karin Johanson. Boken kan beställas från Books-on-Demand, Visby. 194 sidor. Dagboksanteckningar berättar om livet i TV-byn Ödenäs, känd från Hem till byn, under några år i början av 1900-talet.

Disketten. DIS-Västs medlemstidning för släktforskare med dator. Nr 3 2009. Redaktör: Berit Johansson. 20 sidor med bl a hur norsk släktforskning går till.

Pojken som aldrig var rädd. Sagor av Alfred Smedberg, valda och bearbetade av Gunilla Borén. Förlag: Borås Tidning. Illustrationer av Ida Branzell Rosén. 58 sidor.

Västgötagealogen, tidskrift för Västgöta Genealogiska Förening. Nr 2 2009. Redaktör: Kjerstin Olofsson. 24 sidor. Denna gång mest om Falköpingsbygden.

Skaradjäknen. Årgång 86. År 2009. Nr 1. Redaktör: Roland Skoglund. Utgivare: Skaradjäknares förening. 20 sidor med i första hand information om verksamheten, men också minnesbilder från bl a luftbevakning i Norrland och jazzens ankomst till läroverket.

Mark-Rötter. Nr 2 2009, med bl a soldat- och familjeöden.

Från Arilds dagar. Författare: Lars Bägerfeldt. Förlag: Eget, Falköping. 55 sidor med många illustrationer av Lasse & Josefin Bägerfeldt samt Amanda Gunnarsson. Bägerfeldt berättar lättläst om våra tidigaste förfäders liv till stämningfulla bilder.

Ättlingen, Skövde, nr 1 2009. Bl a Forsby kyrka och Forsbybygden i bilder.

Ulricehamnsbygdens Forskarklubb. Våren 2009. Bl a prästavägen mellan Gällstads kyrka och kyrkoruinen i Södra Säm.

Lidköpingsbygden. Nättidning. Nr 2 2009. Bl a en Vänerskutas öden och äventyr.

Kindsforskaren. Nr 1 2009. Bl a Kind på 1850-talet.

Habobygden nr 1 2009. Bl a Habo fornminnesförenings historia, trolldom och häxeri förr och mjölkbönder inte alls på utdöende.

Ale Släktforum, Surte, nr 1 2009. Bl a ett märkligt och tragiskt kvinnoöde.

Borås Släktblad maj 2009. Bl a presenteras författaren bakom Boråsbor under 16- och 1700-talen.

Mimers brunn. Arkeologi, Etnologi & Historia i Västra Götaland. Nummer 4 2009. Redaktör: Christina Ström. Förlag: Vätteleuset, Vara. 52 sidor med massor av bilder. Bl a om Odens ansikte på Halleberg och stenmästaren på Kinnekulle, Tage Claesson.

Orleka. En bygd med historiska rötter. Författare: deltagare från Fridene-Fröjered-Korsberga hembygdsförening i studiecirkel i Vuxenskolans regi. Förlag: Vuxenskolans, Tidaholm. Antal sidor: 169 med massor av gamla bilder och kartor. Många märkliga människöden skymtar fram.

Meddelande från Föreningen för Västgötalitteratur. Nr 3 2009. Redaktör: Johnny Hagberg. 20 sidor om bl a bärsöndagarna på Kinnekulle.

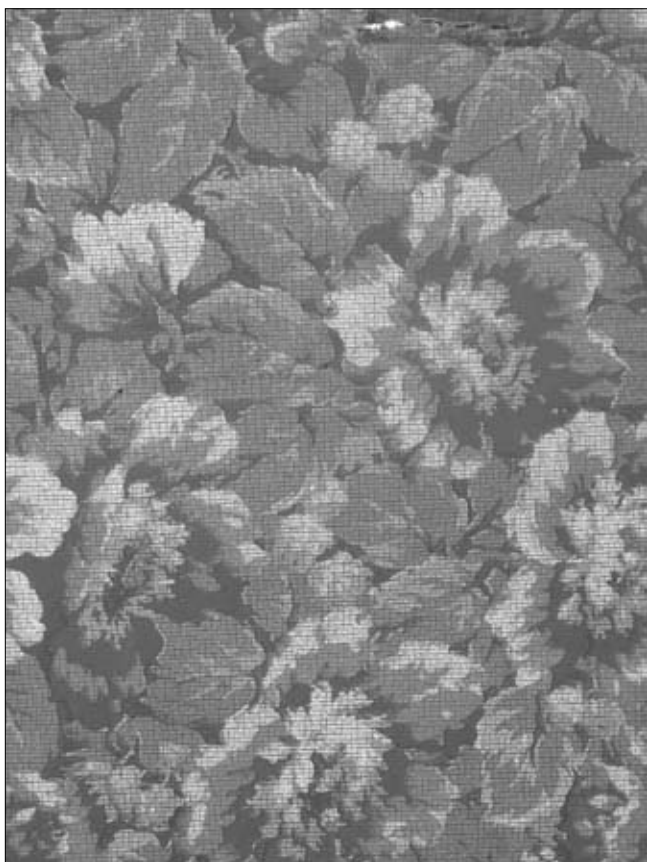
En lärka på bibblan

Skarabiblioteket har blivit en lärka rikare. Det är ett uppstoppat exemplar av en australisk sånglärkasom donerats av Staffan Söderberg, son till fågelkännaren Rudolf Söderberg som upptäckte arten under en resa för drygt 100 år sedan. Rudolf Söderberg var född i Lidköping, lärare i Skara och en av de stora förkämparna för en återställd Hornborgasjö. Lärkan har fått upptäckarens namn Mirafra javanica soderbergii.

Egen Hemsida?

Har Ni också funderat på att skaffa en egen hemsida i Erförening. Använd i så fall Hembygdsförbundets portal som är helt gratis. Kanske ska Ni prata om det på årsmötet. Vill Du veta lite praktiskt hur man gör? Då skall Du kontakta Jan-Olof Berglund. Hans adress hittar Du på sidan 2.

På baksidan av en blommig tapet

Tänk vad mycket som kan gömma sig i ett gammalt hus. Då tänker jag inte på några antikviteter eller ett lönnfack med en massa pengar eller kanske rent av guld- och silvertackor. Det finns mycket annat som kan vara värdefullt att hitta. Här skall Du få tre små exempel.

Bakom tapeten i Attorp

Kent Svensson i Attorp i Molla utanför Herrljunga höll på att renovera ett äldre hus på gården. När han rev ner envägg, upptäckte han, att på baksidan av den blommiga tapeten satt det gamla tidningar. Det ena tidningen var Elfsborgs Läns Tidning från tisdagen den 29 augusti 1899. En tur genom Gäsene var rubriken på en av artiklarna. En intressant beskrivning som är drygt hundra år.

I taket i Mellomgården

Vår son Göran har just avslutat en renovering av bostadshuset på Mellomgården i Ornunga. Huset är från slutet av 1800-talet och har genomgått flera reparationer och tillbyggnader. Här fanns också gamla tidningar som isolering. En av dem var från 1912 och berättade att fartyget Titanic hade krockat med ett isberg.

I trossbotten i Alet

För ett par år sedan satt jag och skrev om Asklanda-Ornunga missionsförsamling. En artikel som jag skulle ha i Svältornas Fornminnsförenings årsskrift. Lennart Davidsson höll då på att renovera sin farfars gamla hus och i trossbotten hittade han också gamla tidningar. I en av dem från 1921 fanns ett referat från Asklanda som berättade att missionsförsamlingen hälsat sin nya pastor välkommen. Gissa om jag blev glad över att få låna den texten.

Leif Brunnegård

Värmda kvinnor i kalla kyrkor

På den tiden då det inte fanns några bänkar i kyrkan utan församlingen stod upp under den långa gudstjänsten kunde det vara mycket kallt vintertid. Man hade ingen uppvärmning. Damerna hade då den här lampliknande burken. I den hade man ett ljus och väl inne i kyrkan ställde man "elementet" under den långa kjolen och fick på så sätt lite värme. Kjortelvärmaren finns i Svältornas Fornminnesförenings museum i Ornunga.

Leif Brunnegård

Nästa nummer av Västgötabygden

kommer i vecka 48. Manusstopp var den 1 oktober 2009. Men skicka gärna material till kommande nummer. Författarna i denna skrift är själva ansvariga för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera insänt material. Om inget annat anges, är artikelförfattaren också fotograf. Bidrag till tidningen och tips mottas tacksamt av redaktionen, liksom tidskrifter och böcker som önskas anmälda. De flesta texter och bilder publiceras på vår hemsida. Insända texter och bilder anses som godkända för publicering på vår hemsida.

Kalle Watt en gammal kompis som säkert kan ge goda råd fortfarande

För oss är det självklart att ha elektriskt ljus och elektrisk kraft. Men för hundra år sedan var det helt annorlunda. I slutet av 1800-talet började en del städer erbjuda sina innevånare att få tillgång till elström. I jubileumsboken Herrljunga Elektriska 100 år berättas det, att i början av 1900-talet kom strömmen till Herrljunga. I Asklanda, där jag bor, kom strömmen till byn 1928 och i min födelsesocken Ullene dröjde det till 1941.

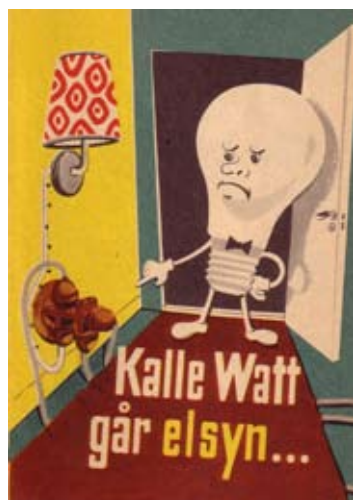
Strömmen kom i luftledningar som inte var så stabila. I museet hos Herrljunga Elektriska kan man se hur ledningarna såg ut inomhus när förra seklet var ungt. Bilden visar hur det såg ut både inne i köket och ute i ladugården.

Abonnenten fick betala efter antalet ljuspunkter man hade. En strömbrytare kunde vara en omkopplare som bara tillät en ljuspunkt i taget. En god vän till mig berättade att han tyckte det var dumt att ha det så. Han kopplade om strömbrytaren så lampan ute i förstugan kunde lysa samtidigt som den inne i kammaren. Men montör Andersson kom på besök och fick se till taget och han hotade med polisanmälan.

Ute i ladugården delade man upp belysningen i två grupper. Det var onödigt att ha lamporna tända i hela ladugården samtidigt.

I mitt hem kan jag inte minnas att vi hade mer än ett par vägguttag. Kanske räknades ett vägguttag som en ljuspunkt. På bilden till vänster ser Du en så kallad lamptjuv. Man skruvade ur glödlampan från taklampan över köksbordet, skruvade i lamptjuven och sen glödlampan. Nu fick man plötsligt två eluttag vid köksbordet. Jag minns att mamma använde sig av lamptjuven när hon skulle stryka med sitt elektriska strykjärn. Det fanns en liknande kontakt som man kunde sätta i vägguttaget. Jag minns att vi hade en sådan, man fick ett uttag för tre sladdar. En gick till radion och en till en bordslampa som pappan hade på skrivbordet. Den tredje sladden kanske var bra att ha om nymodigheten dammsugaren skulle användas.

På 1920- och 1930-talen ville man påverka konsumenterna att använda mer el. Man rekommenderades att använda starkare glödlampor än svaga glödlampor på 15 eller 25W.

Man hade bara tänt lampan i det rummet man uppehöll sig i. Självklart släckte man alltid efter sig när man lämnade ett rum. Någon mysbelysning var det aldrig tal om. Så småningom ändrades marknadsföringen att även omfatta säkerhetsfrågor och allmän rådgivning.

Mentiderna förändras och efter energikrisen på 1970-talet blev marknadsföringen annorlunda. Nu skulle man spara energi och välja rätt leverantör i den frisläppta elmarknaden. Nu skall vi måna om miljön och vi är inne i en ny tid och nu byter vi ut den gamla glödlampan mot den energisnåla. Vi ersätter den gamla lampan på 60W med en energisnål på bara 11W.

Leif Brunnegård

Bilderna är tagna på Herrljunga Elektriska AB museum i Herrljunga